శ్రీ

శాలివాహన
గాథా సప్తశతీ సారము.

8798

ఆంధ్రీకర్త :
రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.

శ్రీ సాధన ముద్రాశాల,—అనంతపురము.

"అవినాశిన మగ్రామ్య
మకరోత్ సాతవాహనః
విశుద్ధజాతిభిః కోశం
రత్నైరివ సుభాషితైః"

(సాతవాహనుఁడు, శుద్ధమైన జాతిగల ర-
త్నములవంటి సుభాషితములచే, ఎన్నఁడును నశిం
పని-గ్రామ్యము కాని-కోశమును రచించెను.)

(హర్షచరిత్రమున బాణభట్టు)

ఆంధ్రీకర్త మనవి.

మూలమును గూర్చియు తద్గ్రంథమును గూర్చియు నేఁజెప్ప వలసినది—చెప్పఁగలిగినది—అంతయు శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి ప్రస్తావనలో నుదాహరింపఁబడిన నాలేఖయందుఁ గలదు.

శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి యభిమానమును నాకృతజ్ఞతతో సరితూఁచుటకు నా కిష్టములేదు. అది దీనిమేరను మీఱినది. అనారోగ్యస్థితి యందున్నను పెక్కు కార్యములున్నను అడిగినవెంటనే వారు దీనికి ప్రస్తావన వ్రాసియిచ్చి నన్ను ధన్యునిఁ జేసిరి.

ఇఁక దీనినింత యందముగా, శీఘ్రముగా—విలంబమైయున్న నది నాతప్పుగాని వారిది గాదు—అన్ని యనుకూలములను గల్పించి ముద్రించి యిచ్చిన శ్రీ సాధన ముద్రాశాలాధికారులన్నో అన్నివిధముల మావారు. వారికి బహిరంగముగా కృతజ్ఞతను జూపఁబ్రయత్నించుట స్నేహాభిమానముల విలువను గొంచెపఱచుటయే యగును.

మైసూరు
ప్రజోత్పత్తి, భాద్రపద
కృష్ణ ౫. శా. శ. ౧౮౫౪ } రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.

ప్రస్తావన.

ఈ గ్రంథమును రచించిన శ్రీ అనంత కృష్ణశర్మగారిని గూర్చి పరిశంసింపఁబూనుట యథార్థక ప్రసంగము. వీరు ఆంధ్రసాహిత్యలోకమున సుప్రసిద్ధులు. సంస్కృత విద్యాపారీణులు. సంగీత కళాకోవిదులు. ఒక పాండిత్యమే గాక రసికత్వమును సంపూర్ణముగ వహించిన ధన్యులు. ముఖ్యముగా నాకెంతయు మిత్రులు. వీరు మొట్టమొదట నాతోఁ బరిచయము చేసినది సుమారు ౨౦ ఏండ్ల క్రిందట. అప్పుడు వయసున చిన్నవారయ్యు పాండిత్యమున ప్రగల్భులై యుండిరి. కొంతవఱకు పాండిత్య పరాయణులును. అయినను వారి సహజ సౌమనస్యమును, ఒకించుక బహుశః నాయొక్క సౌహార్దమును జేరి సరససాహిత్యమునకుఁ బ్రోత్సహించినవి. అప్పటినుండియు వీరు రచించిన గ్రంథములన్నియు ఆనంద వాహినీ తరంగములు. "మీరాబాయి"యు "తార"యు నిందునకునిదర్శనములు. భావనాశక్తియందేకాదు. విమర్శన క్రియ యందును వీరు అసాధారణ ప్రజ్ఞకలవారు. వీరు రచించిన ఎఱ్ఱన్న నాచన సోమన్నల తారతమ్యనిరూపణము అమోఘమైన వ్యాసము. వేమన్నపై వీరు వ్రాసిన గ్రంథము ఇప్పటి వచన

గ్రంథములలో నగ్రగణ్యము. ఇది గ్రంథమునకం
కంటె కావ్యమనుట ఇంకను నిజము. అట్టివాని
ఈ గాథాసప్తశతీసారమును ఆంధ్రీకరించుట వారి
యొక్క విశిష్ఠతకును మన భాషకును గురుత్వో
మాపాదించు కార్యము.

ఏ పరిస్థితులయందు గ్రంథములు రచింపం
బడినవో అవి కొంతకుం గొంత మనకు తెలిసిననే
గాని వాని స్వారస్యమును సంపూర్ణముగ గ్రహిం-
పంజాలము. నాకు ఈ గ్రంథ విషయమైన చరిత్ర
జ్ఞానము సర్వశూన్యము గావున దానింగూర్చిన
ప్రశ్నలను వేసి శ్రీ శర్మగారినే బదులు చెప్ప
మంటిని. తమ శోధనలచేం దేలిన విషయములను
సమగ్రముగ వారు నాకు నివేదించిరి. ఆలేఖనే
యిందుదాహరించుచున్నాను:—

"......ఈ గ్రంథము ప్రాకృతభాషలో ఆర్యా
వృత్తములలో వ్రాయంబడినది. 200 పద్య
ములు గలిగి ఏడు శతకములుగా విభాగింపం
బడినది. ఒక్కొక్క పద్యమును స్వతంత్రమై
పరస్పర సంబంధము లేనిదనుట స్పష్టమే. ఇట్టి
వానికి 'గాథలు' అని వ్యవహారము.........
దీనిని సంగ్రహించిన వాండు శాల, హాల,
సాతవాహన, శాలివాహన, సాలాహణ, ఇ-

త్యాది నామములుగల ఆంధ్రరాజు. ఇతఁడు శకారాతియగు విక్రమాదిత్యుని సమకాలికుఁడైన కుమ్మరి వారయనియు, ఇరువురికిని జరిగిన యుద్ధములో విక్రమార్కుని జంపి చక్రవర్తియై రాజ్యమేలెననియు వాడుకకథ ప్రసిద్ధమే. విక్రమార్కునికి ప్రతిగా ఇతని పేరను ఒక శక మేర్పడి దక్షిణదేశమందింకను ప్రచారమం-దున్నదిగదా. క్రీస్తుపూర్వము మొదటి శతకము నడుమ విక్రమ శకమును, క్రీస్తు తరువాత మొదటి శతకము తుదిని శాలివాహన శకమును ప్రారంభమగుచున్నవి. క్రీ॥ శ॥ ఏడవ శతకపు బాణభట్టు ఇతనిని పేర్కొని యున్నాఁడు. అతనికన్న ప్రాచీనమైన వాత్స్యాయన కామసూత్రమున ఇతని పేరుల్లే-ఖింపఁబడియున్నది. చరిత్ర శోధకులు ఇతనిని ౧, ౨, ౩, శతాబ్దములకు వేఱు వేఱుగా వేయుచున్నారు. అనేకులితనిని మొదటి శతకము వాఁడనియే నమ్ముచున్నారు.

"దీనికి సంస్కృత ప్రాకృతములందు ప్రసిద్ధమైన పేరు 'గాథా సప్తశతి'. కాని 'శాలివాహన సప్తశతి' యనియు వాడుక గలదు. "నూనూఁగు మీసాల నూత్న యౌవనమున శాలి

వాహనసప్తశతి నొడివితి'' అని శ్రీనాథుఁడు వ్రాసెను. అతని యాంధ్రీకరణము మన దౌర్భాగ్యముచే-లేక నాభాగ్యముచే-నశించినది. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు తమ యొద్ద ఆ గ్రంథమున్నట్లు సూచించినారు......(ఇది గాక శాలివాహనుని విజయములను దెలుపు 'లీలావతి'యను ప్రాకృత కావ్యము లభించిన దనియు ప్రకటించుచున్నామనియు వారు బహిరంగపఱచినారు) కీ॥ శే॥ వంగూరి సుబ్బరావుగారు తమ శతక కవుల చరిత్ర యుపోద్ఘాతములో-ఎక్కడనుండి సంపాదించిరో కాని-శ్రీనాథుని శాలివాహనసప్తశతిలోనిదని యీ క్రింది పద్యము నుదాహరించినారు.

'ఉ. వారణసేయఁ దావగొన

వా, నవవారిజమందుఁ దేఁటి క్రొ

వ్వారుచునుంట నీవెఱుఁగ

వా, ప్రియ వాతెఱగంటిఁ గంటికె

వ్వారికిఁ గెంపురాదె, తగ

వా మగవారల దూఱ, నీ విభుం

డారసి నీనిజంబెఱుఁగు

సంతసు సంతసు నోర్వ నెచ్చెలీ!'

కాని యిప్పటి సప్తశతి ప్రతిలో దీనికి మూలమైన

ప్రాకృత గాథ కానరాదు. ఇప్పుడచ్చైన ప్రతి కిని అందందులభించు వ్రాతప్రతులకును పద్యముల సప్తశత సంఖ్య యొక్కటైనను తారు మారులు చాలకలవని తెలియవచ్చుచున్నది. ప్రతులలోని పద్యములన్నియుఁ జేర్చిన సుమారు రెండువేల పద్యములగునఁట! ఒక పండితుఁడు దీనిని నూతనముగా సంస్కరించి ప్రకటింపఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడని వినికి.

"సర్వజ్ఞచక్రవర్తి, వీరనారాయణుఁడు — ఇత్యాది బిరుదులు గల కొండవీటి పెదకోమటి వేమ భూపాలుఁడు — శ్రీనాథకవి కాశ్రయదాత — ఈ సప్తశతిలోనుండి సారమైన నూఱు పద్యములనేఱుకొని సంస్కృతమున వ్యాఖ్యానము చేసినాఁడఁట. 'కోట్లకొలఁది గాథలనుండి హాలుఁడు ఏడువందలు సంగ్రహింపఁగా నే నిప్పుడందును సారభూతమైన నూఱింటి నేర్చి టీకను వ్రాసితి'నని యతఁడు చెప్పుకొన్నాఁడట. (ఆంధ్రపత్రిక, శుక్ల సంవత్సరాది సంచిక, పుట ౧౬౮లో శ్రీ అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రి గారు.) కాని నేదానిని జూడఁగలుగలేదు.

"ఇప్పుడు ప్రకటింపఁబడిన గ్రంథమందలి యేడు వందల పద్యములపైకి సుమారు నాలుగు

వందల పద్యములకు కర్తలపేర్లు వ్యాఖ్యాన
ముందుదాహరింపఁబడినవి. తక్కినవి తెలియ
లేదు. ఒక్కొక్కఁడు వ్రాసినవి పెక్కు పద్య
ములు గలవు. అందులో సంగ్రహకర్తయగు
హాలభూపతియే వ్రాసినవి పెక్కుగలవు.
తక్కినవారిలో ఎంతఱు సమకాలికులో ఎంద-
ఱు ప్రాచీనులో తెలియు మార్గములు లేవు.
ప్రవరసేనుఁడను వాని పేర కొన్ని గాథలు ఈ
నా సంగ్రహమందు చూడవచ్చును. ప్రవర
సేనుఁడను వాఁడు ప్రాకృత భాషయందే కంద
ములతో వ్రాసిన 'సేతుబంధము' అను ప్రసిద్ధ
ప్రాచీన కావ్యమొకటి కలదు. ఇతఁడతఁడే
కావచ్చును. సేతుబంధకర్త కాలమును మనకు
స్పష్టముగా తెలియదు. కాని క్రీ॥ 7వ శతక-
మునకంటె ప్రాచీనుఁడని నిశ్చయముగా తెలియు-
ను. ఇదిగాక హాల మహారాజు యొక్క ఆస్థాన
పండితుఁడగు శ్రీపాలితుఁడు అతనిచే చాల
పూజలు గొన్నాఁడని వేఱొకచోఁ జెప్పఁ
బడినది. ప్రకృత గాథా సంగ్రహములో పాలిత
కవిపేరఁ గొన్ని గాథలున్నవి. 'బృహత్కథ'
యను పైశాచభాషాగ్రంథమును రచించిన
గుణాఢ్యపండితుఁడు సాతవాహనుని యాస్థాన

మందుండెనని కథా సరిత్సాగరమునఁ దెలియ వచ్చును. ఈగాథా కవులలో రోహా, రేవా, మాధవీ, అణులచ్ఛి, అనులద్ధీ, పహాయీ, ససిప్పహా, నాథా, అను ఎనమండ్రు స్త్రీలు గలరనుట ఆకాలపు స్త్రీల గౌరవమును పురుషుల యౌదార్యమును సూచించు విషయము.

"ఇందలి పద్యములలో అనేకములు ప్రస్తావ వశముగా చెప్పఁబడిన చాటు పద్యములే యన వలసియున్నది. ఆకాలపు ప్రాకృత వాఙ్మయ మంతయు ముక్కాలు మువ్వీసము నష్టమై యుండుటచే ఇందలి కొన్ని పద్యములే గ్రంథములనుండియైనను ఎత్తి కూర్పఁబడినవా యను విషయము నిర్ధరింప వీలులేదు.

"ఇప్పుడు నేను ప్రకటించు పద్యములన్నియు ఆంధ్రీకరణములేకాని నాసొంతపు రచన యొక్కటి యును లేదు. నేను జేసినదంతయు ఆయేడు నూర్లలో నాయభిరుచికి నచ్చినవాని నేఱు కొనుట, మూలభావమును చెడనీయక తెలుఁగులోఁ బెట్టఁ బ్రయత్నించుట—ఇంతే......"

ప్రాకృతభాషలో పుంఖాను పుంఖములుగ గొప్ప కావ్యములును శాస్త్రములును ఉండెననుట నిర్వివాదము. ఆభాషచేసిన దురదృష్టము అది

బౌద్ధమతమునకు ఆలవాలముగా నుండుట. ఆపాప
పరిహారార్థము వైదిక మత పునరుద్ధారకులు దా-
నిని త్రివ్వి అందున్న పుస్తకముల మంటఁగలిపిరి.
కొన్ని మాత్రము ఈమారణ తంత్రమునుండి త-
ప్పించుకొన్నవి. మఱికొన్నింటి స్వరూపము చీనా,
తిబెత్తు (త్రైవిష్టప) భాషలలో లీనమై యున్నం
దున నిర్మూలము కాలేదు. భాగ్యవశమున ఈ
గాథలును మనపాలికి నిలిచినవి.

ప్రాకృతములు జన సామాన్యములో వ్యవ
హరింపఁబడుచుండిన భాషలు. ఇప్పటి దేశభాష-
లం బోలినవి. వ్యావహారిక భాషయందు వ్రాయఁ
బడిన వేమన్న పద్యములఁ బోలిన గ్రంథములు
ఎట్లు సామాన్యప్రజల జీవితముం బ్రదర్శించునో
అట్లే ప్రాకృత కావ్యములును బ్రదర్శించుచుండె
నేమో. సిద్ధాంతముగఁ జెప్పలేము. కథా సరి
త్సాగరమందు మన పురాణకథలు లేవు. రామా-
యణ భారత వీరుల ప్రస్తావనయు ఇంచుమించు
సున్న. ఇంద్రాదిదేవతలును అట్లే కానరారు.
మొత్తముమీఁద దేశీయుల దైనందిన జీవితమే
అందు ప్రతిఫలితము. ఊహించి యూహించి
యెంత విపరీతాతిశయోక్తులకుఁ బోయినను
ప్రపంచ జీవితవాసనను వదలినది కాదు. ఇది

యీ విషయమున ఒక్క శతాబ్దమునకు పూర్వము పాశ్చాత్త్యులలో ప్రబలియుండిన 'రోమాన్సు' (Romances) లను బోలినది.

ఈ గాథాసప్తశతిలోని అనన్య సాధారణమైన విశేషమేమనఁగా అట్టి విపరీతపుటూహలును వర్ణనములుఁ గూడ నిందులేవు. విషయములు సహజములు. జీవితమునకు యథార్థములు. ఆజీవితము సైతమెట్టిది? ఇందు నాగరక వాసన లేదు మన ప్రబంధములలోని నాగరక వాసన యెట్టిదనఁగా పట్టణములలోని ముఱికికాలువల దుర్గంధము. 'వప్రిగ్ఢలీచుంబితాంబర'ము లైన పట్టణములు; అందు దినదినమును — అనఁగా యమావాస్యనాఁడు తప్ప — చంద్రునిలోనుండు కాటుకను దీసి కండ్లకు రాచుకొను కన్యామణులు; కామావేశముతో స్త్రీల యంగ పరిశీలనమే ప్రధాన కార్యమై యుండు రాజులు; మోహాతిరేకముచే ఉద్యానవనములో పడి పొర్లుచుండెడు నారీరత్నములు; వారి పచ్చితలంపులు; అంతకంటె పచ్చివియైన మాటలు — ఇత్యాది రోఁత లీగ్రంథమున లేవు. మఱి యిందలిది పల్లెటూరి వాని జీవితము. పొలముల ప్రక్కన గుడిసెలలో నుండు బీదసాదల మనోహరమైన ప్రేమచర్యలు, గుట్టుదాఁచి సర్వ

గర్భముగాఁ బలుకు తీపిమాటలు, చిఱునవ్వులతోఁ
జేయు హాస్యములు మొదలైనవి ఇందుఁగలవు
గుడిసెలు, వాననీళ్ళు కాఱుచుండు కప్పులు,
పిండిదంచుట, పొలములలో కృషిచేయుట ఇత్యా-
దులు ఈరంగములోని ముఖ్యాంశములు. మనసును
సిరుగాఁజేయు లీలలనిన ఇందుండునట్టివి. శాంతము
గానుండు ప్రేమసాగరమందలి లేఁదరఁగలలో
పున్నమ చంద్రుని కిరణములు సోఁకఁ బ్రతిఫలిం-
చిన కాంతులకెనయైనవి దీని యందలి భావములు.
ఇందలి భావములు, మాటలు, ఉపమలు మొదలగు
నవి స్వచ్ఛందముగ నుప్పతిల్లినవి. దూరపు టూ-
హాల సహాయముచే బలాత్కారముగఁ బొందింపఁ
బడినవి యొకటిరెంటికన్న నెక్కువగా లేవు.
పద్యములన్నియు భావాంబరమునఁ బ్రకాశించు
చుక్కలు. మందహాసమున కన్నులతో సైఁగ
చేసి మన భావములను వశపఱచుకొని పైనికి ఆక-
ర్షించునవి. కన్నును మనసును వశపఱచుకొను ఆ
కృతులన్న నిందలి స్త్రీలే. స్త్రీప్రకృతికి వన్నెను
గౌరవమును గల్పించువారు వీరు. ఆడంబరములు
లేనివారు. చీని చీనాంబరములు రత్నాలనగలు
కిలనైనఁ జూచియెఱుఁగరు. సహజ సౌందర్యో
పేతలు. సహజ విలాసభాసితలు. స్వచ్ఛందాను

రాగమను రంగమున నెన్నిదరిసిన దానములను బ్రొ
ఢలాడు బాలికలవంటివారు. వారందరికి వారాంగ
నా కుమారత్వము ఉన్నవి గాని మనస్సునకు నిషేధ
ముగ వర్తింపరు. వారి మనసులు స్వచ్ఛమైనవిగాన
వారి చర్యలును సహజముగను మనోహరముగను
నుండును.

'ప్రవృత్తి శాస్త్రమర్మము' (న. ౨) లోని
వివరింపఁబడినట్లు ఏగ్రంథమందును లేదు. 'శాస్త్ర
మర్మము' లనుటకంటె 'కామమర్మము'లని యుంచి
నచో నింకను బాగుండెడిది.* ఎలనశాస్త్రము అను
ష్ఠాన ప్రపంచమునకుఁ జెందినది. కళ అనుష్ఠానము
నకు; అనుభవమునకు శాస్త్రము. శాస్త్రము తెలి
సినవాఁడు కళయందసమర్థుఁడుగానుండవచ్చును.
కళయందు సమర్థులైనవారు దానికి మూలాధార
మైన శాస్త్రము నెఱుఁగని వారుగావచ్చును.

ఈ గ్రంథములోని నాయికలు భాగవత
దశమస్కంధములోని గోపికలట్లు ముగ్ధలు. కృ-
త్రిమమనునది యెఱుఁగనివారు. వీరు అనుభవించు
సుఖములు, ఆనందములును దినదిన జీవితమున

* ఈ సవరణ కృతజ్ఞతతో సంతోషముగా నంగీకరించి యుం
డనుగాని కాలముమీఱినది. 'కామస్య తత్త్వచింతాం'
అని మూలము. రా. అ. కృ.

రాగమను రంగమున వెల్లివిరిసిన భావములను బట్టి ఆటలాడు బాలికలవంటివారు. మఱుఁగు మోసము సుకుమారత్వము ఉన్నవి గాని మనసునకు విపరీతముగ వర్తింపరు. వారి మనసులు మంచివిగాన వారి చర్యలును సహజముగను మనోహరముగను ఉండును.

'పుష్పవిల్లు శాస్త్రమర్మము' (పు. ౨) లందు వివరింపఁబడినట్లు ఏగ్రంథమందును లేదు. 'శాస్త్రమర్మము' లనుటకంటె 'కళామర్మము'లని యుండినచో నింకను బాగుండెడిది.* ఏలనశాస్త్రము జ్ఞాన ప్రపంచమునకుఁ జెందినది. కళఅనుష్ఠానమునకు; అనుభవమునకు శాస్త్రము. శాస్త్రము తెలిసినవాఁడు కళయందసమర్థుఁడుగానుండవచ్చును. కళయందు సమర్థులైనవారు దానికి మూలాధారమైన శాస్త్రము నెఱుఁగనివారుగావచ్చును.

ఈ గ్రంథములోని నాయికలు భాగవత దశమస్కంధములోని గోపికలట్లు ముగ్ధలు. కృత్రిమమనునది యెఱుఁగనివారు. వీరు అనుభవించు సుఖములు, ఆనందములును దినదిన జీవితమును

---

* ఈ సవరణ కృతజ్ఞతతో సంతోషముగా సంగీకరించి యుందును గాని కాలముమీఱినది. 'కామస్య తత్త్వచింతాం' అని మూలము. రా. అ. కృ.

పాలనుండి తీయఁబడిన వెన్న. మానవుఁడు –

శృంగారము:—

"ఆ. అడుగుఁ దమ్ములందుఁబడి వేఁడు పతి నెట్ట
చిన్ని కొమరుఁడెక్కి చెలఁగి యాడ,
అలుక తొలఁగ తెగనిదయ్యెను నిల్లాలి
మోమునందు నవ్వు మొలచెనపుడు" (ప. ౫౧)

"ఆ. వంట యింటఁ బనులనంటిన మసిచేయి
సోఁకియుండెఁ జంద్ర సుందరముగ
నింపుగొల్పుచున్న యిల్లాలి మోమును
భర్త నవ్వుచున్నవాఁడు చూచి" (౭)

ఇట్లే ౫౪, ౫౯, ౬౧, ౧౪౧, ౧౫౨, ౧౫౬ మొదలగు పద్యములు.

ఇంక అతిశయోక్తులు ఉత్ప్రేక్షలన్న నిట్టివి గదా నిక్కములు!

"తే. పూనియుండెదు నెఱజాణ! ప్రొయ్యిమీఁద
నలుకగొనఁబోకు; రక్తపాటల సుగంధ
మైన నీయూర్పుఁ జవులకు నాసగొనుచు
సెగలెగయుఁగాని నుండదీ ప్రొయ్యినగ్గి"

ఇట్లే ౧౨౯, ౧౭౬, ౨౨౮, ౩౫౦, ఇ-
త్యాది పద్యములు.

పల్లెటూరి జీవితమును ప్రదర్శించు పద్యములలో ఒకటి రెండు మచ్చుకు:—

"ఆ. దొరకకుండ నేఁడు దొరకిన చెంగావి
చీరఁగట్టి కాఁపువారి కోడ
లదిగో! చిన్నదయ్యె నడగక తిరిగెడు
విరివియైన యూరి వీథులందు!" (౧౬౨)

"క. కనుపాపల నరమూయుచుఁ
గొనగన్నులఁ జూచుచుండు కోడలి తెలఁగుల్
గని యజమానుఁడు వలప
న్నను తెరువరి మందిరాంగణముననె విడిసెన్" (౧౭౧)

మఱియు ౧౦౭, ౧౪౭, ౧౬౬, ౨౦౧, ౨౦౫, ౨౧౧ ఇత్యాదులు.

ప్రకృతి వర్ణనము.—

"క. కలఁగవు కమలంబులు; హం
సలు గదలవు; చూడవమ్మ చక్కఁగ నెవరో
తలకిందుగ నాకాశము
నిలిపినవార త్తె! చెఱువు నీళులలోనన్" (౬౯)

ఇంకను ౧౯౭, ౨౪౪, ౩౦౯, ౩౨౩, ము-
న్నగు పద్యములు.

[illegible] —

"ఆ. కనులు గానరాని కటికి చీఁకటి రేయి;
వలపుపోవు మగఁడు; వట్టియిల్లు;
దొంగ లెవ్వరైన దోతురు సుమ్మి; ని
ద్రింపవలదు పక్కయింటివాఁడ!" (౨౧౮)

ఇష్టే ౧౦౦, ౧౧౮, ౨౨౭, ౨౫౫ ఇత్యాదులు.

భావమును ప్రశస్తముగా తెల్పుట.—

"తే. కలికి! సాజంబుగా నిండుఁగనుల వానిఁ
జూచెదవుగాని క్రేఁగంటఁ జూడకమ్మ;
అతనిఁ బక్కఁగఁ జూచినయట్టులగును;
నీవు నేక ముగ్ధవనుచు మన్నింత్రు జనులు" (౧౫౩

ఇదేరీతిని ౧౫౨, ౨౩౪, ౨౪౦, ౨౫౬, మున్నగునవి.

అపురూపమైన అనన్వయాలంకారము —

"ఆ. చక్కఁదనము గలుగు చానలు జగములో
నెందఱున్న నేమి? యింత వినుము—
ఒడలి చెలువునందు నెడమ సగంబుతోఁ
గుడిసగంబె సాటిగూడుఁ జెలికి" (౧౯౨)

ఉపమతో శ్లేషించినట్లుండుట దీనియందలి యనన్య సాధారణమైన గుణము.

ఒక్క శృంగారమే కాదు ఈగ్రంథమందు కొంకురసము. భర్తృహరి, వేమన మొదలగు వారికి మార్గదర్శకములో యనునట్లుండు పద్యములనేకములు గలవు—

“ఆ. కలహములను గూడ వెలికిరా వాత్మలో
సమసిపోవు సాధుజనులు విన్న
మఱుఁగుమాట లొక్కమాఱుగ నాయువు
గడచినప్పు డగ్గిఁ గాలుఁగాని” (౨౦౮)

ఇట్టివే ౨౭, ౮౮, ౧౪౪, ౧౪౬, ౧౯౩ మున్నగు పెక్కుపద్యములు.

కాఁపువారికి వసంతమునకంటె వానకాలము ఎక్కువ హృద్యము. వర్షర్తువును గూర్చిన యిందలి కొన్ని పద్యములఁ దిలకింపుఁడు—

“ఆ. చూడు వింధ్యశిఖరి సొబగు! వర్షర్తు ల
క్ష్మీపయోధరములు మేనుసోఁక,
అన్నికడల మొలచుచున్న లేఁబచ్చిక
గుంపు పేరఁ బులకరింపఁ దొడఁగె” (౩౩౨)

ఇట్లే ౩౨౩, ౩౩౩, ౩౩౬, ౩౮౩ ఇత్యాది.

రసబంధురమైన పద్యముల నన్నిటిని వీథికలోఁ బరిదర్శింపఁ జూచినయెడల వేఱుగా గ్రంథ

ములనే ముద్రింపవలసి చర్విత చర్వణమగును. భారతము "వర్తి పర్వారసాస్పద" మందురు. ఇది ప్రతిపక్ష్యారసాస్పదము. విరహాముకు ఎంతలో వర్ణించియున్నారు. ఈ పద్య మెంత దుఃఖజనక మో యెంత సహజమో చూడుఁడు—

"ఆ. క్షీర పాత్రమైన పెండ్లాము సచ్చిన
యింటి పాడునూచి యోడ్వలేక,
చవఁడు పొలము విడిచి పనిలేకయున్నను
పామరుండు కాఁపువాఁడు గంటె!" (౧౧౦)

ఇఁక ప్రతిదిన జీవిత తంత్రమునకు ఈపద్య మెంతమంచి మాత్రమో అరయుఁడు—

"ఆ. సుగుణవంతురాలు, సుందరి, నిజమది;
నేను ఒనికిరానిదాన నిజము;
కాని యొక్క మాట; దానిఁబోలఁగలేని
వారలెల్లఁ జావవలయు నేమి?" (౨౯౭)

దొరకినది గంభీరముగా ననుభవింపుము. ఊరక గొనసనేల?

మనవారిలో ఆశుకవిత్వమున్నదిగాని మొ-త్తమునీఁద ఆ పద్యములలో చమత్కారము పాండిత్యము వ్రాయుటకు వచ్చినంత ఘనముగా నవమురాలేదు. ఈమ క్షేత్రము ఐదుపూనవప్పుడు నేను

చిన్ననాఁడు విన్న యీపద్యము స్మరణకు వచ్చినది.

"జొన్నచేనిలోన సొగసుకత్తెను జూచి
నిన్నటూళనుండి నిదురరాదు;
దాన్ని నన్నుగూర్చి దయజూపు మాధవా
పొన్నపూలుదెచ్చి పూజసేతు"

ఒక్క పద్యములోననే హృదయ ప్రపంచమున భూకంపము పుట్టునట్లు చేయువారలలో జపానుదేశీయులు ప్రథములు. ఇట్టి కవితారచన వారిలో పారంపర్యముగ వచ్చిన సనాతన కళ. ఒకానొక స్త్రీ తనకొడుకు చావునకు విలపించిన విధము వినుఁడు—

"తే. తుమ్మెదలఁబట్టుచు మఱచి తొలఁగి యెటకుఁ
బోయినాఁడొకో నేఁడు నాముద్దుకొడుకు!"

జపానులో బాలుర క్రీడలలో తుమ్మెదలను బట్టుట యొకటి. చిన్న బిడ్డలు నిద్రపోయినట్లు శాంతముగ మరణింతురు. ఈ బిడ్డయు నేతొంద అయి నియ్యక ఆటకుంబలె వెళ్ళినాఁడా? ఆఁకలి పొద్దెఱుంగనివారు బిడ్డలు. కావున నింటికి నేళకు రాకపోయెనా? దారితప్పెనా? మఱియు మృత్యువు కట్టకడపటి స్థితియని పేర్మి యంగీకరింపదు. సావిత్రి యట్లుచేయలేదు. ఎవ్వరును

చేయరు. పునస్సమాగమము సిద్ధించునను దృఢ
మైన యాశయుండును. తుమ్మెదలఁ బట్టఁజుఁ
గోయిన కొడుకు మఱలవచ్చును. తల్లిని దలఁచు
కొని రాకుండునా? ఎప్పుడు వచ్చునోయని తల్లి
హృదయము వేఁగుచున్నది. ఎప్పుడైన నొకప్పుడు
వచ్చుననుట సత్యము. ప్రేమ యమృతత్వము.
సముద్రమున కంటె లోఁతైనది యీపద్యము.
అనఁగా హృదయమంతలోఁతో అంతలోఁతు.
ధ్వనియను గుణమున్నదని మన సంప్రదాయము
ప్రకారము చెప్పవచ్చును; హృదయమునందలి ప్రతి
ఆవేశము యొక్కయు ప్రతిధ్వనిగూడ! అరబ్బు
లును ఇట్టి కవిత్వమునఁ బ్రేమికులు.

ఒక్క పద్యమే వ్రాయవలయును. అది
మెఱుఁగుఁదీఁగవలె మనలఁ గ్రమ్మియుండు నంధ
కారమును ఒక్కక్షణము పోఁద్రోలి నూతనలోక
మును సాక్షాత్తుగ గోచరింపఁజేయవలయును. ఆ
లోకము ఒక్క నిమిషము మాత్రమెదుట నున్న
నేమి! దాని రామణీయకము జీవమునంతయు నా-
క్రమించి చచ్చువఱకును తదేకధ్యానములో ము-
నుఁగునట్లొనరించును. అట్టిదియె కవిత. గుణము
ధానము. రాశికాదు.

ఈ గాథాసప్తశతి [illegible]యుగమునాఁ-
టి కృష్టివిశేషమును దెలుపుచున్నది. భావము-
కోమలములు. వానికిందగినది అనంతకృష్ణశర్మ
గారి శైలి. మధురము; లలితము; రమణీయము.
వీరి సరసత్వము అర్హతకొలఁది పొగడుట అ-
సాధ్యము.

తినఁగొలంది ఆఁకలి! ఇంకను ఇట్టి గ్రంథ-
ముల శర్మగారు వ్రాసి తనివిదీర్పఁ బ్రయత్నింప
రేని మనకుఁ గష్టము గల్పించిన వారగుదురు.
ఆ పాపమునకుఁ బాల్పడ కుందురు గాక!

పద్మప్రభాస
చిత్తూరు
22–9–31.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

శ్రీ

శాలివాహన

గాథాసప్తశతీ సారము.

తే. అలుకమెయి జేవురించిన యాదిశక్తి
మోముఁ జందురు నీడ లో మొలచి యుండఁ,
బూజతామర దాల్చిన పోల్కిఁ బొలుచు
హరుని సంధ్యా జలాంజలి కెరగుడీరు. ౧

(హాలుడు. ౧ శతకము. పద్యము ౧)

కం. అపుల కమృతంబు ప్రాకృత
కవనము చదువంగ వినఁగఁ గాని వారల్
వలపువెట్టు శాస్త్ర మర్మము
వివరించెద రెట్లు సిగ్గువిడిచి సభలన్? ౨

(౧—౨)

౬. మనయూరికిఁ బోకు సొమ్మగిఁ
గనుపండువు సేయుచున్న కమలాననమున్
గని నువ్వుఁ జేనివలె, మం
చన కెడియొను నల్లగిరి చూచితి సత్తా! ౬

(కుమారాభ్యుదయము. ౧-౨౭)

౭. పండి తెల్లఁబారెడు వరికోఁతలను జూచి
యేల మొగము వంచి యేడ్చెదమ్మ!*
మారు; జనము చేను రాగియయ్యె, హరిసోం
బలముకొన్న గూటికెలఁది వోలె. ౭

(మహేంద్రుడు. ౧-౫)

౮. అడుగుఁదమ్ములందుఁ బడివేఁడు పతివిఁ బ్రేఁ
మన్న కోపముడిగెను కెలఁగి యూడె,
పలుకు మొలక తెగినయ్యును నీల్గాలి
మోమునందు నవ్వు మొలచె నప్పుడు. ౮

(మధ్యగాఖ) (సిరిరాయఁడు?) ౧-౧౧

---

* పాత్ర సంకేతస్థానముగా నుండినది యిఁకఁ గొన్నాళ్ళలోనే కోఁతకు సేయుదురే యని యేడ్పు. ఇఁకనుం దనేక పద్యముల కిదే భావము చూడవలయును.

తే. చక్కఁగాఁ జూడనేర్చు నాజాణ; నిజము;
తనకు సరివారి యెడఁగదా తగును వలపు;
ఇంక సరి చావనిమ్ము! నిన్నేమియనను;
దానిచూపైన మెచ్చుకోఁదగును జూపె! ౬

(దుగ్గసామి. ౧-౧౨)

ఆ. వంటయింటి పనుల నంటిన మసిచేయి
సోఁకియుండెఁ జంద్రి సుందరముగ
నింపు గొల్పుచున్న యిల్లాలి మోమును
భర్త నవ్వుచున్నవాఁడు చూచి. ౭

(హాలుఁడు. ౧-౧౩)

తే. పూని యూఁదెదు నెఱజాణ! పొయ్యిమీఁద
పలుక గొనఁబోకు; రక్తపాటల సుగంధ
మైన నీయూర్పుఁ జవులకు నాసగొనుచు
పొగలెగయుఁగాని మండదీ పొయ్యి నగ్గి. ౮

(శ్రీమసామి. ౧-౧౪)

ఆ. చెలులు చెంతఁజేరి తొలుచూలి బైకల
“నేమి కోర్కె నీకు; తెలుఁగఁ జెప్పు”
మనుచుఁ గ్రుచ్చి యడుగ, నందంద దయితుఁడే
మగనికడకె పాఱె ముగుద చూడ్కి. ౯

(గయసింహుఁడు. ౧-౧౫)

౧౦. అమృతమయమయూఖ! రజనీ
రమణీముఖతిలక! యంబర శిఖామణి! చం
ద్రమ! ప్రియుని మీఁదఁ బఱపిన
హిమకరములె యిపుడు నాపయిం బఱపఁగదే!

(హాలుఁడు. ౧-౧౬)

౧౧. "అతఁడు నా వేషమునుఁ గనుఁగొని యురుగు డెంచు;
నేను గోపింతు; నన్నాదరించు నతఁడు."
అనుచు దయితుల యెడలఁ బేరాస లెల్ల
నెవరికో యొక్కరికి ఫలియించుఁ జెలియ! ౧౧

(సిరిధమ్మియుఁడు. ౧-౧౭)

౧౨. దొంగ నిద్దుర వాఁడ! ముద్దుగొనినట్టి
చెక్కిళుల రేఁగు పులకల చెలువుఁ గంటి!
ఏల కనుమూసికొనెదు? చోటిమ్ము కొంత;
మసలి యుండను లెమ్మిట్లు మరల నెపుడు. ౧౨

(చందసామి. ౧-౨౦)

౧౩. ముగియకున్న నేమి సొగసులు? పొమ్మన్న
వలచి వేచియున్న వానికడకు;
వలపు వేఁడి చల్లఁబడెనని మఱి వాని
భావమందుఁ దగులలేవు బిడ్డ! ౧౩

(కాలిరాయఁడు. ౧-౨౧)

ఆ. చేరి సంతసమునఁ జెక్కు-ళ్ళు వికసింప
నాజ్ఞలిచ్చు రాత్రులందు నాకు;
పగలు వంచియున్న మొగమెత్త; వేయిది
యనుచుఁ జెలిని సమ్మటరిది చూడ! ౧౪

(మయూరదుఁడు. ౧-౨౫)

ఆ. నెమ్మి రాత్రి సగము నిదురమబ్బునఁ జేతఁ
దడవఁ బ్రిక్క- పట్టి పడుక తగులు
గాసి ననుభవించి కాన; వఱ్ఱుండిన
నిట్టులలిగి యుందువెట్లు? చెప్పుమ. ౧౫

(అర్ధరాయఁడు. ౧ ౨౬)

తే. వెఱచి నడచెదు భార్యకు, వేఁపచేదుఁ
గుడుచు పురువట్లు, పెదరెడ్డి కొడుకవయ్యు;
కఠిన! నిను జూడఁగల్గుటే కష్టమయ్యె;
ఐన నూరెల్ల నీకోసమలసి పడెను! ౧౬

(హరియాలుడు-శాలికుఁడు? ౧-౩౦)

తే. కత్తి యమ్ముల పోటులఁ గాయగాచి
మొగుడు దిగుడైన మగని పేరెదను, రేల,
రెడ్డికోడలు చక్క- నిద్రింప లేదు;
గాని యూరెల్ల హాయిగాఁ గన్నుమూయు. ౧౭

(అంగరాయఁడు. ౧-౩౧)

ఆ. ఇంత గొప్పగుణము నింకెవ్వరును నేర
రవని నీవుదక్క నందకాండ!
నేఁటివారికెల్ల మాటలో నొక్కటి,
మదిని వేఱయొకటి యొదవు చుండు.* ౧౮

(భోజయుఁడు. ౧-౩౨)

ఆ. పెడమొగంబు పెట్టి పడుకన్నై నేనుండ
వేఁడి యూర్పులిట్లు వెనుకనూర్చి,
మొదలు వగలఁబెట్టి యొడఁగాల్చినదిగాక,
యేల వీఁపుఁ గాల్చెదిప్పుడు పోర? ౧౯

(అనంగుఁడు. ౧-౩౩)

ఆ. మలిన చిత్తుఁడైన మఱఁదికి నిల్లాలు
గోడమీఁద వ్రాసికొన్న యట్టి
రాము వెంటఁ దిరుగు సౌమిత్రి చరితంబు
చిన్ననవ్వుదోఁపఁ జెప్పి చూపు. ౨౦

(హాలుఁడు. ౧-౩౪)

---

* ఇంకొకతె పేరుపెట్టి మఱచి తన్నుఁబిలువఁగా మగనిని గం
భీరముగ నొకతె యిట్లు చివాట్లు పెట్టినది.

ఆ. రమ్యమైన రూపు; రమణుఁడూరను లేఁడు;
పేదఱికము; పెద్ద వీథి నిల్లు;
పరువమైన వయసు; పొరుగింటి చెలి జార;
యైన నౌర? చెడదు చాన; చూడు. ౨౧

(మహీలుఁడు-మల్లోకుఁడు? ౧—౩౬)

తే. కొండసెలయేటి సుడిఁకిఁ జిక్కుకొని కలఁగి
తిరుగుచును, గేసరంబులు విఱిగి పోవ,
కొంత మునుఁగుచుఁ దేలుచుఁ గొదమ తేఁటి
వెంట నంటఁ, గడిమి పూవు వెళ్లిఁబోయె. ౨౨

(అవటంకుఁడు. ౧—౩౭)

ఆ. ఇంటి పెద్దతనము నెచ్చుగా మన్నించు
పేదమగని పరువుపేరు నిలుప,
వైభవంబుతోడ వచ్చెడు తనదు చు
ట్టాలకైన సలుగు నతని గృహిణి. ౨౩

(చుల్లోగుఁడు. ౧-౩౮)

తే. పతి ప్రవాసంబుపో నెడఁబాటు నోర్వ
కడలు పొరుగింటి చెలియ నూరార్చుచుండి
ప్రియుఁడు వశుఁడయ్యెఁ బండుగ వేళయయ్యెఁ
దాను సైసేసికొని యాతరుణిఁ గంటె! ౨౪

(రవిరాయుఁడు. ౧—౩౯)

తే. నీవు వసియించు చోటని నెమ్మనంబు,
తనకు నివి నిన్ను జూపినవనుచుఁ గనులు,
నిన్ను నెడఁబాసికద యివి సన్నగిల్లె
ననుచు నంగమ్ములును, బ్రియమయ్యెఁ జెలికి. ౨౬

(ముద్దఁడు. ౧-౪౦)

ఆ. చెలిమి మంచితనము వలపును గలచోటఁ
దగుల మెవరికైనఁ దగునుగాని,
మనసు లేనిచోట మనసు నిల్పుట నగుఁ
బాటు చూవె చూచువారికెల్ల. ౨౭

(హాలుఁడు. (నాథా?)౧-౪౧)

క. సిరియొ మరణంబొ కలుగును
మఱవక పనిపూనిచేయు మగవానికి; సో
మరికిని గలదా మరణము;
సిరి యొక్కటి వానికెపుడు చేకురదింతే. ౨౮

(వల్లహుఁడు. ౧-౪౨)

క. పొరుగూరికేగు దయితుల
విరహము సైఁపనగు నాశవెట్టుకొనుచు; న
న్నరరో! యున్నయూరనే యీ
తరుణి వలస * చావు మేలుగా యనిపించుఁ. ౨౯

(అమియఁడు. ౧-౪౩)

---

* వలస యనుపదము ప్రవాసము అనునర్థమున నిందు పలుమా ఱు వాడితిని. కారణము అంతకంటె మంచిపదము తెనుఁగున నాకు స్ఫురింపమియే.

ఆ. రాతిమనసుతోడ నాతఁడు తేపూరు
వదలిపోవు ననెడు వార్త గలిగె;
వానికెప్పుడుఁ దెల్లవారకయే యుండ
రాత్రి తల్లి! పెరిగిరావె నేఁడు! ౨౯
(నిప్పులుఁడు-లంపుఁడు! ౧-౪౬)

తే. విడుకొను వేళ జీవంబు వెడలకుండు
నుర్మమేమని యడుగుచు మలయసాఁగె,
విరహమోర్చెడి సతుల మందిరము లూరు
వదలి పోవంగ వలసిన వాని గృహిణి. ౩౦
(సింహబుఁడు. ౧-౪౩)

కం. మూవానికితరవనితల
సావాసము గలుగునట్లు సవరింపవె యో
దేవ! యెప్పుడు నొక వస్తువు
నే వలచిన మంచిచేష్ట లెఱుఁగరు పురుషుల్. ౩౧
(అనిరుద్ధుఁడు. ౧-౪౮)

తే. దూరమునసనుండి యెన్నఁడు దొరకనట్టి
వాని దోడ్తెచ్చితివి క్షేమవార్త కొఱకు;
ఎంత మేలొనరించితి? వింకఁ బ్రాణ
మేని గొనిపొమ్ము జ్వరమ! నిందింపనిన్ను. ౩౨
(సుగ్రీవమ్మఁడు. ౧-౫౦)

తే. తగ్గియున్నదా? తగ్గదో? దారిఁబోవు
వారి కంటఁబడికేల నాజ్వరముచింత?
బాగులుకొను వాసనలతోడి సొగసుకాఁడ!
చిన్న దానికి పరా కెవ్వొన్నదాని!

(కాలుఁపు. ౧-౫౧)

సీ. కన్నులాసలఁగూఁడ చిప్పఁ గన్గొన్న పిదప
తొలగినదానిని పటల సంధింతు రేని,
దాఁచి యార్చిన యుదకంబుకరణి, మిగులఁ
జప్పనై పోవుఁ బ్రేమంపుఁ జవులు చెలియ! ౩౪

(వసుమతీ. బ్రహ్మచారి? ౧-౫౨)

తే. ఉఱుమునకు నెక్కువై వెన్క మెఱయు మగని
వింటి పెనుమ్రోఁత నొకమాఱు వినినయంత,
నెఱఁదగిలిపోవు జవరాలు వెఱపులుడిగి
తోడి పొలఁతుల కన్నెళ్ళుగూడఁ దుడిచె! ౩౫

(కర్ణుఁపు. ౧-౫౪)

ఆ. చిత్తమనసుగలిగి యున్నాపు మరఁది బా
ధలను దెగువ గన్న దయితుతోడఁ
దెప్పుడింటి బ్రతుకు చెపునంచు మదిలోన
నుపఁచి నవయుఁ గోడలాన్యశీల! ౩౬

(మాండహిప్పుఁడు? ముగ్ధదీప్పుఁడు. ౧-౫౬)

కం. తెలఁపున దయితుని గని, త
న్నలయించుటలెంచి వివశయగుచు ఒయలుతోఁ
గలహించు ముగుదఁగని నె
చ్చెలులేడ్చిరిగాని పరిహసింపరు కంటే! ౩౭

[మండహావుఁడు? ముగ్ధదీపుఁడు ౧-౬౦]

కం. వలనహుమును సాఁగిన పో
గులలో మీఁగాళ్ళు పవులుకొన సాక్రేఁషిం
పలరెఁ, గనరానిదార
ముల్లఁ గూర్చినయొంటికి పొగడప్పువ లెఁగంటే

(పాలితుఁపు-కాలితుఁగ్లు? ౧-౬౩)

ఉ. గోపురంబుమీఁదఁ గొంత తోఁచెడు మేకు
నంతఁ బావురములు చేరి యఱవఁ
జూడు! దేవరంబు శూలమెక్కించిన
బాధనోర్వ కేడ్చు పగిదిఁదోఁచు. ౩౯

(ప్రవరసేనుఁడు. ౧-౬౪)

తే. వాఁడు నిన్నువలచి వరియింపఁడేనిటు,
క్రొత్త జున్నుపాలు గుడిచినట్టి
మొనపదూడ వోలె, నేల నిద్రించెదు
పగటిపూట నోఁడలు ప్రాలుమాలి? ౪౦

(ముహారాయుఁడు. ౧-౬౫)

ఆ. కన్నుమూయకుండఁ గడపెదు దీర్ఘహే
మంతరాత్రులెల్ల మగువ యిట్లు!
పెక్కుదినము లయ్యెఁ బ్రియుఁడూరు లేక; నీ
వగటిపూట నిద్ర బాగుగాదు. ౪౧

(కంతేసరుఁడు. ధీరుఁడు? ౧-౬౬)

ఆ. "నడవలేని మగువ యడుగును దాఁట నా
యడుగులందె యడుగు లిడినదంతె!"
యనెడ నండ కాఁడ! యట్లైన నీదు మే
నెల్ల నిట్లు పులకరింపనేల! ౪౨

(చదురాయఁడు. ధీరుఁడు? ౧ ౬౭)

ఆ॥ పాఁపకడెము మిగులఁ బైనికి నెగఁద్రోచి
పరమశివుఁడు కేలు పట్టినపుడె,
చెలులు పెండ్లివేళఁ దెలియఁగల్గిరి గౌరి
భాగ్యగరిమ యెంతపాటి దనుచు. ౪౩

(అనురాగుఁడు. ౧-౬౯)

తే. వింధ్యగిరిమీఁద వేసవివేళఁ దగులు
కాఱుచిచ్చుల పొగలవికాని, కావు
వానకాలంపు నూతనాభ్రమ్ము; లూర
కిట్లియుండుము మగఁడూరలేనిదాన! ౪౪

(వద్ధావహి? అనురాగుఁడు ౧-౭౦)

ఆ. వెలితి పుట్టకెంత నిలుపుకోఁగలవో నా
కంత యిమ్ము ప్రేమ మదియ చాలు;
సొగసుకాఁడ! వలపు ముగిసినప్పటి నంత
లోర్చి యెల్లవారు నుండలేరు! ౪౫

(ముగ్ధసీలుఁడు. ౧-౭౧)

తే. వలపు పలువురకైఁ గల్గువాని చెలిమి
కష్టపడి యైదుపూటలు గాంచినట్టి
వనిత యాఱవపూటకు వాయివిడువ
నేల? దండిగ నెట్లబ్బు మేలితిండి? ౪౬

(అలయుఁడు. ౧-౭౨)

ఆ. తెప్ప వాల్పకుండఁ బ్రియుఁడు నాయంగంబు
లందు దేనిదేని నరయుచుండు
దాని దానినెల్లఁ దవిలి మూయుదుఁగాని
యతఁడు చూడవలయుననియె వలతు! ౪౭

(వసంతకుఁడు. వసలకుఁడు? ౧-౭౩)

ఆ. మగని తప్పుపనుల మనసెంత నొగిలినఁ
గాని వాని మీఁది దానియలుక
సడలి జాఱిపోవఁ దొడఁగెను, బిడికిటఁ
బట్టుకొన్న యిసుక పగిదిఁ, జూడు? ౪౮

(మొత్తాహాలుఁడు. పవులిస్యుఁడు? ౧ ౭౪)

క. చిలుకలచాలదె కను గొం
డె! లలితరీతి దిగియెడిని నేలకు, ని
మ్ముల గగనలక్ష్మి మెడఁ బ
చ్చల కెంపులకంటె తప్పి జాఱెడు ననఁగన్. ౪౯

(౧-౨౫)

ఆ. బాధపెట్టలేదు పరదేశ వాసంబు
గాని పేదఱికముగాని నాకు;
కోరినట్టి కోర్కె కూడక చెలికాండ్రు
వచ్చినట్లు పోవ నొచ్చె మనసు. ౫౦

(భోమవిక్రముఁడు. ౧-౨౬)

ఆ. పల్లెలందు గడ్డిపఱుపుల, వనమందు
కాలుచిచ్చుసెగల, కాపు దొరకె;
పట్టణమునఁ జూడు! పాంథునిపైఁ జలి
కసిని దీర్చుకొనెడు కరణిఁ దోఁచు. ౫౧

(వినయాంచితుఁడు. ౧-౨౭)

తే. పసపునీళ్ళాడి దువ్విన పంక్తి నడుమఁ
జిక్కుకొనియున్న మైలను జిన్నముల్లు
గ్రుచ్చి తీసెద; వెవ్వనికోర్కె పండఁ
జేయుచున్నావు తెల్పవే చిన్నదాన? ౫౨

(మకరందుఁడు. ౧-౩౦)

తే. ఈవు దాక్షిణ్యమునకయి యిటకువచ్చి
యున్న నింతటి సుఖమగుచుండు మాకు;
ఇంక మనసార నెవ్వరినేఁగి చూతు
వట్టివారల సుఖమెంతో యందకాఁడ! ౫౭

(ఆదివరాహులుఁడు. ౧–౮౫)

తే. కొట్టనోచ్చిన యొకచేయి వట్టియతఁడు
వేగ నూర్పులగాలిచే విసరఁబోవ,
నేమి చేయుదు! నవ్వుచు నేనువానిఁ
గౌఁగిలించితిఁ బెఱచేతఁ గంఠమందు. ౫౮

(పహాయీ. ౧–౮౬)

తే. అలిగి పెడమోముఁబెట్టి నీవరుగుచున్నఁ
గాని మానిని! నీవెంటఁ గదలివచ్చు
మగని పక్కన యున్నది మనసటంచుఁ
బులకరించిన నీవీఁపె తెలుపుచుండె. ౫౯

(రేవా. ౧-౮౭)

తే. ఊరడింపుల డిగఁబాఱియున్నఁగాని
యలుక యింకను మిగులుటఁ దెలుపఁగల్గె
లేమ, పతిచెంత నెవ్వరు లేనిచోటఁ
గూడ మరియాదనడతలతోడ మెలఁగి. ౬౦

(గామవుజ్జుఁడు. ౧ ౮౮)

౯. చేసియున్నయవియొ, చేయుచున్నవో, యింకఁ
జేయునవియొ, నీదు చెట్టలంపు
సరిగఁ జెప్పుమేవి మఱచి పోమ్మనెదవు?
సొగసుకాఁడ! సిగ్గుదెగిన వాఁడ! ౫౭

(రేవా. ౧-౯౦)

తే॥ తమ ప్రభుత్వంబు నెఱపక, దాసులవలె
నలిగినప్పుడెల్ల నౌదార్యఁ గలుగువారె
కీర్తి పాత్రిలు సతులకు; లాఁతివారు
నక్రభక్తలు-తరముగానట్టి వారు. ౫౮

(మాధవి. శాలకుఁడు? ౧-౯౧)

౧౦. అసదీఱనింక సతని జూడఁగవలె
సఖ! యొక్క నిముసమప్పుడుగన్నఁ
గనుల దప్పిదీఱెనఁ గడవదు, కలలోన
దాహమెత్తి నీరు దాగినట్లు. ౫౯

(వజ్జ్రఁడు. ౧-౯౫)

౧౧. ఉన్నయన్నినాళ్ళు నొక సొమ్ముగానుండి
సజ్జనుండు వదలిచనిన చోటు,
పద్మమత్రమాత్రసు పెల్లగించిన వేళఁ
బల్లటీరి పక్కబయలుఁ బోలు. ౬౦

(హాటకుంతుఁడు. ౧-౯౪)

ఆ. మావిచివురు మేఁచె; మద్యంబు మూర్కొనె;
మలయమారుతంపుఁ జలువ దాఁకె;
ఇంతెయయ్యుఁ బసులె యెక్కువై ననువీడి
యేగె నక్త! యెవరికెవరు వలయు? ౬౧

(కొంతక్షురుఁడు. స్థిరసాహసుఁడు? ౧—౯౭)

ఆ. తనవి దీఱకుండఁ గనుఁగొనఁదగి యుండి,
మనసు మనసుగలిసి, మంచి తనము
నూని, సుఖము దుఃఖమొకటిగ మనువారి
పొందుగనుట పెద్దపున్నెములను. ౬౨

(వజ్జుఁడు. ౧—౯౯)

ఆ. ఎవరికెవరు గూర్తు రిలను వారికి వారు
నొంచినను సుఖంబు నించఁగలరు;
దయితు గోటికాలు దగిలినఁగూడఁ బా
లిండ్లఁజెలికిఁబులక లెగయుఁగాదె! ౬౩

(సిరిసత్తియుఁడు. ౧—౧౦౦)

తే. కొమ్మకొనపయి గూఁటిలోఁ గూర్కుచున్న
తనదు పిల్లలఁ గాఁపాడుపనియె తలఁచి,
మునిఁగి పోవుదుననుభీతి గొనక, కాకి,
చెడలెడిని గంటె! చెట్టుపై వెల్లివెంట. ౬౪

(మాణుఁడు. ౨—౨)

ఆ. చూడలేక యేడ్చుచును * గట్టు కడపటి
యిప్పపూలఁ జెడిపె యేఱుచున్న
దదిగొ చూడు! చచ్చినట్టి చుట్టము నెమ్మి
కలను వెదకుచున్న కాటిగమును. ౬౫.

(సిరివలుఁడు. ౨-౪)

ఆ. చిన్నవాఁడనపటికిఁ జిక్కి కొట్టుకపోవు
పొటుగుకట్టెవోలె నడుము నడుమఁ
దగులుకొనెదు; మనస! తప్పక యెవ్వఁడో
కడకు నిన్నుఁబట్టి కాల్చివైచు. ౬౬.

(మహాయోవుఁడు. ౨-౧౫)

తే. మగఁడు గోదావరీ తీరమార్గమందు
మలయఁగాఁజూచి కాఁపుకోడలు మిటారి,
కాలువెట్టిన జాఱుదుర్గమపుఁ జోటు
నేటిలోనికిఁ బో దిగియెడిని గంటె? ౬౭.

(రాపియకణుఁడు? అలికుఁడు. ౨-౮)

---

* ఇప్పపూలను ఏఱు నెపమున నాచోటు సంకేతస్థానముగా నేర్పఱుచుకొని యుండెడిది. పూలకాలమైపోయినది. అందుకై యేడ్పుట.

ఆ. నేఁడుగూడ మఱవ నేరను నా పాద
ములకు మాటలేక మ్రొక్కియుండ,
కాలిబాటనవ్రేల గట్టిగా వాని పై
న్నెఱులఁ జుట్టి యీడ్చు పరమ సుఖము. ౬౮

(భ్రమరుఁడు. ౨-౮)

క. కలఁగవు కమలంబులు; హం
సలు గదలవు; చూడవమ్మ చక్కఁగ నెవరో
తలకిందుగ నాకాశము
నిలిపిన వార్త! చెఱువు నీళులలోనన్. ౬౯

(మియంకుఁడు ౨-౧౦)

ఆ. పలసమాట యెవఁడు తెలిపెనో యెఱుఁగనే,
వానిమనసు పాడుగాను! నేఁడు
పిన్న మొదలు విసము గొన్నట్లు కోడలి
యవయవంబు లెల్ల నవయసాఁగె. ౭౦

(మియంకుఁడు. ౨-౧౧)

క. 'బాలుం జింకను మా గో
పాలుం' డనుచును యశోద పల్కినిని, విద
గ్ధాలోకమ్ములఁ గృష్ణుఁ
లాలించుచు నద్దులేక నవ్వెరి వ్రేతల్! ౭౧

(విషవిగ్రహుఁడు. ౨-౧౨)

ఆ. తోడిగొల్ల పడఁతు లాడు నాట్యము మెచ్చు
నెపముతోడఁ జెంత నిలిచి, జాణ
యొక్క వ్రేఁత, వారి చెక్కుటద్దములందు
మొలచు కృష్ణునీడ ముద్దుగొనియె! ౨౨

(గువరుఁడు? ౨-౧౪)

తే. పరుల నిండఁగ నొండొంటఁ దవిలి, దిశల
నలమికొనియున్న మేఘమండలము మరల
విచ్చుకొని పోవఁగంటిరే! వింధ్యశిఖరి
గవుసెనను దీయుచుండెడు కరణిఁ దోఁచె. ౨౩

(కమలుఁడు. ౨-౧౫)

ఆ. పెంచుమగలు ముదముచేఁ జూచుచున్నారు
వింధ్యనూని శిఖరవీధి నిలిచి,
మత్తగజములట్లు క్రొత్త మేఘంబులు
ప్రాఁకుచున్న వింధ్య పర్వతమును. ౨౪

(హాలికుఁడు. ౨-౧౬)

ఆ. కాఱుచిచ్చుపొగలఁ గారుకొన్న వింధ్యంబు
పోలిచె ధవళమేఘ పూర్ణమగుచు,
పసలిఁ దప్పిచ్చువేళఁ గ్రమ్మినస పాలతుం
పురులనిండు చక్రధరుఁడు వోలె. ౨౫

(హాలుఁడు. ౨-౧౭)

ఆ. చుట్టములు నశింపఁ జూచి యేడ్చుచు నున్నఁ
బరము వీరుఁడనుచుఁ దరుణచోర
వరుని వలచిచూచెఁ జెలుఁగొన్న వాల్గంటి!
గుణము నెవరు మెచ్చుకొననివారు? ౭౬

(హాలుఁడు. ౨–౧౯)

ఆ. చెంచు మగువయింటి చెంగటఁ జెక్కిన
మగనిపెద్దవింటఁ దెగిన చిఱుగు
పొట్టు మింటికెగిరి పోయెడు సుడిగాలి;
దాని భాగ్యగుణ పతాక యనఁగ! * ౭౭

(హాలుఁడు. ౨–౨౦)

తే. క్రొవ్విరేన్గులు రాయుచెక్కుల మదంబు
గ్రమ్మి మాసిన కానుగుఁ గొమ్మలప్పుడు
చూచి, పుట్టింటి నుండి వచ్చు నడిత్రోవఁ
జెంచిత యెఱింగె 'మగఁడు గతించె'ననుచు ♦

(గంధరాయఁడు. ౨–౨౧)

---

* వలపు మక్కువయెక్కుడై దౌర్బల్యముచే మగఁడిదివఱకుఁ దానుపయోగించుచుండిన పెద్దవింటిని మోయలేక చెక్కి సన్నబఱిచెను. అదే చెంచిత సౌభాగ్యము దెల్పును.

♦ మగఁడు బ్రతికియుండినచో నాచోటికి ఇంతనిర్భయముగా ఏనుగులు రావని యది యెఱుఁగును.

౫. తొలుకాన్పువేళఁ గల నొ
ప్పులు పడఁగాలేక ముగుద, 'పొందు! మగనిమా
టలు చాలునింక నా'కని
పలుకుచు నవ్వించె నచటి వారలనెల్లన్. ౭౯

(అణురాయఁడు ౨-౨౩)

౬. అక్క! మనుజజాతులందు వంచనలేని
వలపు లెందులేవు తలఁచిచూడ;
ఉండెనేని వ్రాసియుండు వారెవ్వరు?
వ్రాసియున్న నెవరు బ్రదుకఁగలరు? ౮౦

(రాముఁడు. ౨-౨౪)

౭. దానిపై నీకువలపు; నీపైన నాకు;
నిన్నునదియొల్ల; దొల్లవు నన్ను నీవు!
చిన్నవాఁడవు నీకేమిచెప్పఁ! బ్రేమ
పలు వికారములనియెడు పలుకు నిజము. ౮౧

(ఉజ్జయుఁడు. ౨-౨౬)

౮. చెలికత్తెలు కడు జాణలు;
వలపులు తలముస్కులగును వానికి; సే సి
గ్గుల దాన; నింక నా పద
ముల లత్తుకవన్నెలేల పూసెదు? పోవే! ౮౨

(౨-౨౭)

క. సురభి సమీరాహత బం
భరనాదము నిండు నడవిఁ బాంథుల మనముల్
కరఁగఁగఁ బాడుచు నున్నది
చిరవిరహాప్తుఁబాట గొల్లచిన్నది కంటే! ౮౩

(సాలియుఁడు. ౨-౨౮)

క. వలదన్నను భర్త పదం
బులుగాని యిల్లాలు సంజపొద్దున నింకన్
వెలుఁగుండఁగానె కడిగెడుఁ,
దలఁపెఱిఁగి యతండు నవ్వఁ దానును నగుచున్.

(హాలుఁడు. ౨-౫౦)

ఆ. పిలుపనిండు దాని పేరుపెట్టియె నన్ను;
చెప్పి ఫలములేదు చెలియలార!
అతని మీరలేమి యాడకుఁ; డెందైన
నొక్కమనసుతోడ నున్నఁజాలు. ౮౪

(కుసుమరాయఁడు. సోమరాజు? ౨—౩౧)

తే. కనుల రూపంబు, తాఁకుడు తనువునందు,
చెవుల వలపులమాటలు, చిత్తమందు
చిత్తమును నాఁటినట్లు నిల్చినవి; దైవ
మిందు మమ్మోడఁబాపిన దేమి చెపుమ? ౮౫

(బ్రహ్మగతి. ౨—౩౨)

ఆ. కనులు మూసికొనుచుఁ గాంతుఁడు తనచెంతఁ
జేరినట్లు తలఁచి సెజ్జమీఁద,
కలికి, సడలినట్టి గాజులకేలు సా
రించి తన్నె కౌఁగిలించుకొనియె! ౮౭

[బ్రహ్మగతి? ౨-౩౩]

ఆ. లోభివాని చేతిలో సిరి యెంతగా
నెలయుచున్న సుంత ఫలములేదు;
తెరువు నడుచువేళఁ గఱకువేసవి యెండ
మాఁడు వానికిఁ దననీడవోలె. ౮౮

(కుందపుత్త్రుఁడు. ఉజ్జయుఁడు? ౨-౩౭)

ఆ. అదిరె డెడమకన్ను! యందుకు ఫలముగా
నిప్పుడు ప్రియుఁడు వచ్చునేని యిటకు,
కోర్కిదీఱునట్లు కుడికన్ను మూసి నే
తోన చాలసేపు వానిఁజూతు! ౮౯

(సత్తిహస్తి. ౨-౩౮)

ఆ. వేఱు వేఱు పువ్వులసారంబు చవిచూడఁ
దలఁచి గండుఁదేఁటి మలయుటెల్ల,
దాని తప్పటంచుఁ దలఁపకు, తేనెలు
లేని కుసుమములది గాని, చెలియ! ౯౦

(అణురాయుఁడు. ౨-౩౯)

ఆ. ఏడ్వఁగల్గుదాఁక నేడ్చెను; మేను కృ
శింపఁగల్గుదాఁకఁ జెడి కృశించె;
నుసురు గల్గుదాఁక నూర్చె నిట్టూర్పులా
బిడ్డ, నీదువలపు వెఱ్ఱిఁబట్టి. ౯౦

(వేరసత్తి. ౨-౪౧)

క. సమసుఖ దుఃఖులగుచుఁ, గా
లము గడచిన కొలఁదిఁ బ్రేమ లావుగ మను నా
లు మగలలో నొక్కరు
పమసిన నదిబ్రిదుకు, బ్రదుకు చావితరులకుఁ

(వంతరంకుఁడు? ౨-౪౨)

తే. ఎలచివురుతోడఁ బ్రస్థాన కలశముందు
మొదటి మామిడీ పువుగుత్తి ముడిచినాను;
అడలి యేడ్వకు కూఁతుర! అదియె నీదు
ప్రియుని పరదేశయాత్ర వారింపఁగలదు * ౯౨

(వంతరంకుఁడు. ౨ ౪౩)

---

* మామిడిపూవు చూఁచతోడనే వసంతము వచ్చెనని ప్రియా
ణము మానుకొనునని భావము.

౧౨. సందుచూచి చెలియలంచవణుఁ జేరి నా
మనసునందు వలపుఁ గొనిపినట్టి
యలుక ప్రియునిజూచి సప్పుడ నిలువక
పాయనున్నె, పాంగముగని కరణి. ౯౦

(పలాయిచ్చుఁడు. ౨-౪౩)

౧౩. మనసునందు వలపు మాయుటఁ జేసి కాఁ
బట్టుకుండ నొక్కపట్టునందు
నిలువకయె చలించు నీ యరచూడ్కులు
వెల్లివిరియఁగనెదె యుల్లమెల్ల! ౯౧

(విజయగయి, ౨-౪౬)

౧౪. నిదురవడఁకఁ బక్క కుదుట నిల్వక కన్నుఁ
గోనలందు నీల్గికొనుచుఁ బాప
యలయు నాలుగంటి యరగంటి చూడ్కుల
యుదుటు సహింపఁడైన నోర్వఁగలఁడె? ౯౨

(హేలుఁడు. ౨-౪౭)

౧౫. విడువరాని వలపుముడి నెట్టులెట్టులో
పాణిమొకటి యుండఁబట్టి యుంటి;
పాడు మనస! యింకపయినైనఁ జాలింపు;
మెవరియందుఁ దగిలి నవయ వలదు! ౯౩

[అవజ్ఞాంగుఁడు. ౨-౪౯]

ఆ. అర్కమండలమున సకలంకమౌ చంద్ర
మండలంబు సొచ్చియుండు పగిది,
నెవని కౌస్తుభమునఁ దవులును లచ్చి నె
మ్మొగము, వానికీరు మొక్కులిడుఁడు! ౯౭

[శోకలంకుఁడు. ౨-౫౧]

ఆ. ఓర్వరాని పతివియోగంపు అంపము
చీల్చుచున్నదాని చిత్తమునకు,
కంటె! యురముమీఁదఁ గాటుక కన్నీరు
కాఱుచుండెఁ గొలఁతదారమట్లు! ౯౮

[సాహిల్లుఁడు. ౨-౫౩]

ఆ. పగినచోటు గాదు దాఁచుటకిది; యేల
సాహసంబుఁ జేయఁజనెదు? కొడుక!
ఇందు దాఁచినట్టి హృదయంబులేమి చే
సినను మఱలినిన్నుఁ జేరరావు! ౯౯

[సాహిల్లుఁడు. ౨-౫౪]

తే॥ వలపు పిలుపించు తెలుఁగవు; వచ్చి 'సన్న
గిల్లితదియేల?' యని యడిగెదవు నగుచు;
చపల చిత్తముగల ప్రియ జనులు నీకుఁ
జిక్కి నష్టాలు బదులు వచింతునోయి! ౧౦౦

[౨-౫౭]

ఆ. చెలులమాటగూడఁ జెవిని బెట్టక పేని
కొఱకు నాఁడు నిన్నుఁ దఱిమియుంటి
నట్టు లిదిగొ చూడు మాసౌఖ్యములు,! ప్రాణ
ములకె సంశయంబు పుట్టెనిపుడు! ౧౧౧

(దేవుఁడు. ౨–౫౮)

పట్టుకొన్న పెంపు బలిమి నీడ్చుకపోవు
గడుసుదాన! మెల్లనడచి పొమ్మ!
స్తనభరంబు మోయఁజాలని లేఁగాను
విఱుగుననియు నింత వెఱవ వకట! ౧౧౨

(గుణాఢ్యుఁడు. ౨–౬౦)

తే. వ్రేళ్ళు సవరించి తిన్నగ నీళ్ళు ద్రాఁగు
చున్నవాఁడదె తెరువరి కన్ను లెత్తి;
అల్లె చలిపందిరిని గాచు నతివగూడ
సన్ననౌ ధారనింకను సన్నగించు! ౧౧౩

(భాడ్డయుఁడు. ౨–౬౧)

ఆ. భిక్షుకుండు నాభినీక్షించుచుండఁగా
నదియు వానిమోము నరయుచుండె;
అతనిచేతి చిప్ప నామెచేతులఁ దట్టఁ
గాకులేటి తినుచుఁగాకు చేసె! ౧౧౪

(నసిరాయఁడు. ౨–౬౨)

తే. ఎవని వదలిన జీవంబు నవసి చనునొ
యతని నపరాధినయ్యు నోదార్పవలయు;
ఊరు గాలుచుఁ బొలివోవు చున్నఁగాని
యగ్నినొల్లని వారెవ్వ రతివ! చెప్పుమా? ౧౦౫
(రోహి. ౨–౬

తే. సోఁగకన్నుల నెవ్వనిజూతు? మెసని
తోడ మొఱవెట్టుదును సుఖదుఃఖములను?
ఎవరితో నవ్వులాడుదు? నెందుఁగన్నఁ
బామరులు నిండియున్న యీపాడుకొంప. ౧౦౬
(మోహనాయుఁడు. ౨–౬౮)

ఆ. ప్రత్తిచేను దున్నవలసి మంచిదినాన
మడక పూజచేయఁ దొడఁగి నపుడు,
కోర్కెలాత్మ గుబులుకొన గడగడమని
వడఁక దొడఁగెఁ గాఁపుచెడిపె కేలు. ౧౦౭
(కపిలుఁడు. ౨–౬౭)

ఆ. నలువలఁకులఁ జీఁకటులు గ్రమ్మ పెనుమఱ్ఱి
మ్రానియాకు లెవ్వరైనఁ గోసి
కొంపురనుచుఁ జెడిపెలందఱు వానిపై
నిండఁ జల్లినారు పిండిగలిపి. * ౧౦౮
(అహరాయుఁడు ౨–౬౬

---

* కాకులు మొదలగు పక్షులు కట్టవేసిన వనుకొని తోయక
[illegible]

ఆ. సొగసులీను దయిత మొగమును జూచుట
యది యమూల్య సౌఖ్యమట్టులుండె;
పొలతి యుండునట్టి పొలిమేరఁ జూచినఁ
జాలుఁ; గన్నుదోయి చల్లఁబడును. ౧౦౯

(౨ ౬౮)

ఆ. ప్రీతి పాత్రమైన పెండ్లాము నచ్చిన
యింటిపాడు సూచి యేడ్వలేక,
పసఁడు పొలముఁ విడిచి పనిలేక యున్నను
పామరుండు కాఁపువాఁడు కంటె! ౧౧౦

(పుండరీయుఁడు. ౨-౬౯)

తే. పూరికొట్టము పెద్దగాడ్పునకుఁ జెదరి
లోన దిగువాన నీళుల నానకుండఁ,
గంటె! గోడపై వ్రాసిన గడువుదినముఁ *
నెతులప్టెముపెట్టి ప్రోచెడిని గృహిణి. ౧౧౧

(జయసేనుఁడు. ౨-౭౦)

* మగఁడు పరదేశమునకు పోవునప్పు డిన్నవనాఁడు వచ్చెదన
ని చెప్పిన దినము.

క. ఇంటికి కాపు పెద్దయొసఁగఁబోతు నచ్చినఁ
దానె మోసికొనుచు దాని గంట
నరముఁ, దిరిగి తిరిగి సంతలన్నియుఁ, దుద
కమ్మువారి చేవశమ్ము జేసె. * ౧౧౨

(నచ్చుసామి. ౨—౭౨)

తే. మత్తగజ కుంభములఁ జిక్కు ముత్తియముల
తొడవులను దాల్చు సవతుల నడుమఁ జూడు!
నెమలి యీఁకల సొమ్ములు నెత్తిఁ జెక్కి
పొగరుగాని పోవుచున్నదా బోయపడుచు!◆

(పోటిసుఁదు. ౨—౭౩)

క. వంకరచూపులఁ జూచుచు
వంకర పల్కులను బల్కి, వంకర నడతల్
వంకర నవ్వులు గలుగు శ
శాంకముఖులవలపు పుణ్యసాధ్యము కొడుకా!

(నప్పుసామి. ౨—౭౪)

---

* దానివంటి దింకొకటి కొనవలయునని చూచినను దొరకక వేసరెనని భావము.

◆ తన్ను బెండ్లాడుటకు ముందు ఏనుగులను జంపుచున్న వాఁడిపుడు నెమళ్ళను జంపి బ్రతుక వలసిన స్థితికి వచ్చెను. చూ. ౭౬ వ పద్యపు టీక.

౫. ఇచ్చకోలంది దిరుగుమింక; బైరాగి! గో
దావరీ తటమున దట్టమైన
పొదలం జేరి యొక్క పొగరైన సింగ మా
కుక్క పోతునిపుడె కూల్చి చంపె * ౧౧౫

(౨ - ౮౫)

౬. గాలింగదలిన చెరిమ్రోడి కలువసంది
నంటరాలిన పుష్పాళిం గడకు నూదు
పక్షిజాతిలు దీజ ముద్దాడు భాగ్య
శాలివైనాడుర నీవు నిర్జరులలోన? ౧౧౬

(పాలితుండు. ౨ - ౮౬)

౭. నేను దూతింగాను; నీవును బ్రియుండవు
గావు; పంపకు నిందుం గార్యమేమి?
కాని, యదినశించుం; గలుగు నీకశక్తి;
దానం జేయవలెనె ధర్మబోధ. ౧౧౭

(అసుల్ధ? ౨ - ౮౭)

---

* అక్కడ సింహమున్నది పోవలదని బెదరించు మాట.

ఆ. ఎంతసాముచేసె నీతిలకం బాఁక!
నెలఁత మొగమునుండి నీదు మొగము,
నీదు మొగమునుండి నాదుపాదములఁ జే
సేత మార్చుకొన్నరీతిఁ జేరె! ౧౧౮

(హాలుఁడు. ౨-౭౯)

తే. చెవిని సొమ్ముగ నేరేటి చివురుఁ జెరివి
కాఁపుఁ గొమరుఁడు వీథిలోఁ గడచిపోవఁ
గంటె! నలుపెక్కెఁ గనులు సగంబుమూసి
కాంచు చామనచాయ వాల్గంటి మొగము *

(౨-౮౦)

ఆ. నీవుదప్ప నొరులు నేరరు చేఁదు మా
టలను మెతువుగాఁగఁ బలుక, దూతి!
దురద గోఁకునపుడు తోల్తెల్లఁ బడకుండఁ
గార్యమెల్లఁ దీర్పఁగలవు సుమ్ము! ౧౨౦

(ఆహావసత్తి. ౨-౮౧)

---

* నేరేటిమ్రానివద్ద సంకేతస్థానమేర్పఱచుకొని యున్నవేళను సరిగ కారణాంతరములచేఁ దానుబోలేక నిలువఁగా, నది సూచించుచు కాఁపుకొడుకు నేరేటి చివురు ధరించి దాని కనులఁబడెడునట్లు సంచరించెను. ఇట్లాయెనేయని దాని మొగము నల్లబడెను.

తే. నీదుమదిలోన వేవురు నెలఁతలుంట
నిలువఁగాఁ జోటుచాలక వెలఁది యిప్డు
అనుదినము నొంపుపనిలేక యందకాఁడ!
సన్ననౌ మేనినింకను సన్నవఱుచు. ౧౨౧

(హాలుఁడు. ౨-౮౨)

క. నిముసం బైనను నా హృద
యము విడిచన దెల్ల వేళలందును బలు తా
పము వెట్టుచు, దాఁచిన పా
పమునఁగలుగు సఖుకువోలె, భామిని యకటా!

(హాలుఁడు. ౨-౮౩)

ఆ. ఊరకేల నన్ను నోదార్చెదవు? కౌఁగి
లించికొనుము, కినుక లేదునాకు;
వెఱ్ఱివాఁడ! నీకు వెతఁబెట్టునేని యా
మానమైన నాకుఁబూననేల? ౧౨౩

(మియంగుఁడు. ౨-౮౪)

క. అలిగిన సజ్జనులగు వా
రల మనసులుఁబోలె, నీశరత్కాలమునన్
వెలుపల వేఁడిగలిగి లో
పలఁ జలువలనొప్పఁ గంటివా పెనుఁగొలఁకుల్!

(విగ్గహారాయుఁడు. ౨ ౮౬)

తే. "వాఁడు వచ్చిన నేమి మాటాడవలెనొ?
యేమి సేయంగ వలయునో? యెట్టులగునో?"
యనుచుఁ దొలునాఁటి సాహసమునకుఁ గడఁగు
సతివ హృదయంబు గడగడమని వడంకె. ౧౨౫

(౨–౮౭)

ఆ. పాదపతనవేళఁ బాంజేల కొంక్లలోఁ
చిక్కుకొన్న ప్రియుని చికురములను
వెలఁది మెల్లమెల్ల విడిపించుటయె 'యల్క
కరఁగి పోయె' ననుచు నెఱుకపఱిచె. ౧౨౬

(అనంగుఁడు. ౨–౮౮)

క. తడఁబడు పల్కులు, కంపిం
చెడు మోవియు, నెఱ్ఱవాఱు చెక్కిళ్ళును నై
పడఁతి, 'ననుఁదాకవలద'ని
యుడుగని రోసమునఁ బొలఁగుచుండుట దలఁతున్.

(౨–౯౨)

ఆ. వానిమీఁదఁబడియె వనిత గోదావరి
జాఱు రేవు దిగెడు సాకువెట్టి;
కనికరమునఁదప్పఁ గానరాదని వాఁడు
గట్టిగాఁగ దానిఁ గౌఁగిలించె. ౧౨౭

(౨–౯౩)

ఆ. ఈవుచేతులార నిచ్చినదని పాఁచి
పూలసరము తావిపోయియున్న
నింతి దాల్చుచున్న దింకను, వ్రతపూజ
ముగియ నారి వేల్పు బొమ్మవోలె. ౧౨౯

(౨-౯౪)

ఆ. ఎరవు తెచ్చుకొన్న తెఱఁగున వసముగా
కుండఁజెడిన యిట్టి యొడలుగలిగి,
అమ్మ! తప్పులెన్ని యతఁడు చేసిన నెట్టి
లలుగనేర్తు నవ్వులాటకైన! ౧౩౦

[పావచ్ఛిలుఁడు. ౨-౯౫]

ఆ. ఊరినిండ వయసువారు; ప్రాయము; ముదు
సలి మగండు; నవవసంత వేళ;
ప్రాఁతవడినకల్లు చేతనున్నది! యింకఁ
జెడక చావఁగలమె? చెప్పవమ్మ! ౧౩౧

(హాలుఁడు. ౨-౯౭)

క. ఏమాటలన్నియును నే
వేమఱుఁ జెప్పినను సరిగ వినలేదనుచుం
గామిని నాచేఁ జెప్పిన
దేమటి చెప్పించుచుండు నెన్నియొ మాఱుల్

(సురభివేసుఁడు. ౨-౯౮)

ఆ. కలికి మంచితనముఁ జెలిమియు నుప్పొంగి
యెల్లరెఱుఁగ నిన్ను నెట్లు సూచె,
నట్లె యొరులఁగూడ నది చూచుచుండును
వినుము, గుట్టుదాఁచిపెట్టుకొఱకు. ౧౩౩

(మణిరాయఁడు. ౨—౯౯)

ఆ. 'ముద్దుఁగొడుకు మొదట మొలచిన పలుదోయి
గొఱికి కొఱికి కాటువఱిచె నిదిగో!
రేఁగుపండుఁ గంటిరే!' యని పెండ్లాము
నగుచుఁ దెచ్చిపెట్టె మగనిచేత. ౧౩౪

(హారితవ్రుఁడు. ౨—౧౦౦)

తే. ఒకరు సెప్పెడుమాట లట్లుండనిమ్ము;
నీదు హృదయంబె యిచ్చోట నీకు సాక్షి;
అలిగి చీవాట్లు పెట్టుటకైనఁ దగిన
యంత నెయ్యంబులేదు నాయందు నీకు! ౧౩౫

(వాహావ్రుఁడు. ౩—౧)

ఆ. ఇచ్చకొలఁదిఁ బరువులెత్తెదు; దుర్లభుఁ
డైనవాని కొఱకు నాసగొనెదు;
ఆకసంపుఁ ద్రోవలందుఁ దారాడుచుఁ
బాడుమనస! విఱిగి పడెద వెపుడొ! ౧౩౬

(పవరసేణుఁడు ౩—౨)

ఆ. అర్ధమందు నీడ యంటునన్నైన్నని
యాత్మనాధుల వగపు లంటుకొనవొ,
యట్టివానితోడ నెట్టు సెప్పుదు నత్త?
మనసు వెక్కులయిన మానెఁగాని! ౧౩౭

(రాయవగ్గఁపు. ౩ ర)

ఆ. పక్షికగృహిణి వంగి నైచునప్పుడు జాతి
పడిన చేతికడెము నడుమ నిలిచి
యున్న యన్నపిండమురులు పన్నినదంచుఁ
గాకి యనిగొ చూడు! తాఁకవెఱచు. ౧౩౮

(భోజయుఁపు. ౩-౫)

క. గడువు సమీపించినఁ ఒని
చెడునోయని వెఱచి మిగులఁ జెలికత్తియ లి
ప్పుడు గోడమీఁది గీఁతలు *
తుడిచెద రొకరెండుమూఁడు దొంగతికముగ

(షష్ఠభోజయుఁపు. ౩-౬)

---

* ప్రియుఁడూరు విడిచి యున్నదినములెన్నని గుర్తుకొఱకు
గోడమీఁద వ్రాసికొన్న గీఁతలు.

ఆ. నీదు మోముతోడ నింకుపున్నమనాఁటి
చందురుండు పోలఁ జాలఁడనుచు,
వేయి తెఱఁగు గూర్పఁగోరి పోలె, విధాత
వాని ద్రుంచుచున్నవాఁడు; చెలియ! ౧౪౦

(రాహాహత్థి. ౩—౮)

సీ. తళుకు వెడవెడ చూపులఁ బొలుచుచుండు
కలికి నెమ్మోము మఱునాఁడు గాంచినపుడు
గలుగునంతటి సౌఖ్యంబు గాదు మదికిఁ
దలఁపఁ దొలునాఁటి వలపుల చెలిమిఁగూడ.

(భానుసప్తి. ౩—౯)

క. ఎదురుపడి, ముందునకుఁ జని,
పదపడి వెనుదిరిగి, ప్రియుఁడు పఱపిన మోహా
స్మదదృష్టులె మాపాలికి
మదనశరము; లెవ్వరెట్లు మదిని దలఁచినన్. *

(వాహావరాయఁడు. ౩—౧౦)

---

* 'మన్మథ బాణములనఁగా నెట్టివి?' అని యెవతెయో మగువ ప్రశ్నింపఁగా నొక ప్రౌఢ యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము యిది. చూ. వ్యా.

ఆ. చందురుండు మోముసాటియా; నంపలి
మోవితీయ మమృతమునకు సాటి;
కురులువట్టి తమిని గొసరి కైకొనియెడు
సకియముద్దు కేమిసాటి? చెప్పుము. ౧౪౩

(వాహావరాయుఁడు. ౩-౧౩)

ఆ. కోరినట్టికోర్కి కూడివచ్చినవేళ
గుణము దోషమెంచుకొనుచు నందు
ఊఱక తడవు చూచుచుండెడు మనుజుండు
కడకుఁ జెఱుచుకొనును గార్యమెల్ల ౧౪౪

(మాణయిందుఁడు. ౩-౧౪)

క. తీపు సుమీ నీకన్నను
నా ప్రాణమె నాకు; నిను వినా నిలువంగా
నోపదది; కాన బాలక!
కోపము వలదంచు వేడికొనియెద నిన్నున్!

(హాలుఁడు. ౩-౧౫)

ఆ. ఎట్టిచోటఁగాని యెట్టివేళను గాని
కినుక గలిగినప్పుడు, గోడమీఁది
బొమ్మవోలె, పెడమొగమ్ము పెట్టని వాని
చెలిమి చేయవలయుఁ జేసికొన్న. ౧౪౬

(పాలితుఁడు. ౩-౧౬)

ఆ. నాతి మొదటితూరి సవతిపొంతఁ బొందరింట
నడత చెడుటఁజూచి, కినుకఁగలంగి
పోలెఁ, బులుగు తెగిన పోవుచో నవిగో! హా!
హా! యటంచు నెక్కిళ్లొచ్చె యఱచు! ౧౪౭

(అర్ధరాయఁడు ౩—౧౮)

క. చిన్నవాఁడ! నిజము చెప్పెద వినుము; వ
సంతమాసమున కసాధ్యమేది?
మూరుకొనియు నెఱ్ఱగోరంట లింపైన
దారి తప్పలేదు దాని నడత! ౧౪౮

(దేవరాయఁడు ౩-౧౯)

ఆ. సకియ యింటితడిక సందులలో నెల్ల
బెళుకుఁగనులు వరుసఁబెట్టి కనుచు,
నీవు త్రోవఁబట్టి పోవఁ, బంజరమందు
పక్షివోలెఁ, గానవచ్చె నప్పుడు. ౧౪౯

(అరికేసరి. ౩—౨౦)

ఆ. ఇంటి తడికమీఁద నెదమోపి, వివశవు
తనువు బొటనవ్రేళ్లకొనల నిలిపి,
వనిత యెంతచూచినను నీవు గానరా
వేని యేమిచేయు నింకఁ జెప్పుము? ౧౫౦

(బంహూమారి. ౩—౨౧)

ఆ. దయితుఁ దలఁచి వెల్లియయి పొంగి పొరలెడు
బాష్పధార జాఱిపడునొ యనుచు
నెఱచి గొంతు మూలఁచి తెరువరి యిల్లాలు
దివ్వె దెచ్చియిచ్చు తెఱఁగు గంటె! ౧౫౧

(బంహాయారి. ౩—౨౨)

క. ఘుబువలు దలఁపదు; సాదులు
వలసదు; వాకెప్పుడు నడిమివారలె మే; లా
ఘులువలను జూచినను, సా
దులఁ జూడకయున్న, నొక్క దుఃఖమొకలుగదే

(హాలుఁడు. ౩—౨౮)

తే. కలికి! సాజంబుగా నిండుఁగనుల వానిఁ
జూచెదవుగాని క్రీఁగంటఁ జూడకమ్మ!
అతనిఁ జక్కఁగఁ జూచిన యట్టులగును;
నీవునొక ముగ్ధవనుచు మన్నింత్రు జనులు. ౧౫౩

(మయూరందుఁడు. ౩—౨౫)

తే. అలుకతోఁ బగలంతయుఁ బలుకకుంటి
పనుల ముగియించి నాతప్పువలని శోక
మెంతయున్నను నాకాళ్ళచెంత చేయి
చెలియ శయనించు తెఱఁగును దలఁతునిపుడు.

(విచ్ఛముఁడు ౩—౨౬)

ఆ. సొగసుకాఁడ! నీమనంగువ సుశీలవై
మేము చెప్పినటు కేమి హేతు
వనెదవో! వచింతునా మరి? నీవంటి
పరువమైన మగఁడు పొందరాఁడు. ౧౫౫

(ఉణాలచ్చీ. 3-౨౮)

ఆ. ఆతఁడూరు గాలినప్పుడు నాచేఁజేత
మగువ! నీటికడవ మార్చుకొనఁగ,
ఇంటిలోని యాస్తియెల్లఁ గాలినఁగాని
మదికి సంతసంబె యొసఁగెఁ గదవె! ౧౫౬

(శేషప్పలుఁడు. 3-౨౯)

తే. ఆకులును గొమ్మలును లేక యడవి నడుమఁ
బొట్టిమోడుగ నెందైనఁ బుట్టవచ్చుఁ;
గాని, నరలోకమునఁ జెట్టుఁ గానులేక,
రసికుఁడై, దాతయై, పుట్టరాదు చూవె! ౧౫౭

(అనమనాహుఁడు. 3-30)

క. చనిరా చెలికత్తియ; లా
యనువగు పొదరింట్ల మోడుతై మిగిలెను; మా
కును గడచె వయసు; వేళులు
తునిఁగి తెగెనుఁ బ్రేమ; దానితోనే మింకన్?

(నిజవముఁడు. 3-3౨)

క. ఎడఁబాయుట విషమై యే
ర్పడు; డెంగటనున్న సమ్మృతరసమై సుఖమంత
కడుఁగూర్చు; బ్రహ్మ రెండుఁ గ
దా డఁగి సరిఁగఁగలిపి చేసెనో యీచెలియన్?

(హాలుఁడు. ౩-౩౯)

ఆ. ఒకరినొకరు చూడకుండిన వేయూజి
నిలిచియుండు గట్టివలపులైన,
కొడుక! కాలమేగుకొలఁది, దోసిటిలోని
నిరువోలె, మెల్ల జాఱిపోవు. ౧౬౦

(వహూరసుఁడు. ౬—౬౬)

ఆ. 'అమ్మ తేలుగుట్టె'నని చేతులను విచు
చిన్నదానిఁబట్టి చెలులు జాణ
లదిగో! మగనికనుల యెదుటనే కొంచుఁ బో
యెదరు జారవైద్యు నిల్లు సేర! ౧౬౧

(మల్లసేణుఁడు. ౩—౬౭)

ఆ. దొరకకుండ వేఁడు దొరకిన చెంగావి
చీరగట్టి కాఁపువారి కోడ
లదిగో! చిన్నదయ్యు నడఁగక తిరిగెడు
విరివియైన యూరి వీధులందు! ౧౬౨

(మవుహాఁడు. ౩—౪౧)

క. దొరకు స్వతంత్ర్యము, క్రియ సుం
దరి కలుక, సమర్థపురుషునకు శాంతగుణం,
బెఱిఁగిన వానికిఁ బలుకుట,
యెఱుఁగని మొఱకునకు మౌనమే, శోభించున్

(సుందరుఁడు. 3—౪౩)

తే. వడఁకి చెమరించు వ్రేళ్ళకు వసముగాక
నిలిచినడవక జాఱు నీకలము తోడ
స్వస్తి శబ్దమె ముగియింపఁ జాలనైతి!
కమ్మనింకేమి వ్రాయంగఁగలను! చెలియ! ౧౬౪

(అంధుఁడు. 3—౪౪)

ఆ. ఐనదియును నష్టమై పోవు నరులకు
దైవకరుణ కొంత తప్పనేని;
ఏమిపనికిఁ దొడఁగిరేనియు మూలమే
కూడి కుదుర దిసుకగోడ వోలె. ౧౬౫

(అంధుఁడు. 3—౪౫)

ఆ. అత్త! నేను దానమాడుచునుండ నా
నీటుకాఁడు వచ్చి యేటిదిగువ,
పసపుచేదు నీరు పట్టి త్రావుచును నా
యుల్లమెల్లఁ గ్రోలె నొక్కమాఱు. ౧౬౬

(వోలపవుఁడు? 3—౪౬)

ఆ. చనిన యౌవనంబు వెనుకకు రాదు; జీ
వంబు కూడ శాశ్వతంబె కాదు;
ఒక్కనాఁడువోలె నొక్కనాఁడుండదు;
జనులకింత కటికతనము లేల? ౧౬౭

(హాలుఁడు. ౩-౪౭)

ఆ. పుడమిఁ జెష్టవారు గడియించు నాస్తికిఁ
బాత్రులెవ్వ రిట్టివారె కాక?
వేఁపమ్రానఁ బండ్లు వెలసినఁ గాకులే
వచ్చి వానిఁదినఁగ వలయుఁ గాదె? ౧౬౮

(పాలితుఁడు. ౩-౪౮)

ఆ. ఇలను సుజనులొరుల కలుగనే యలుగరు;
అలిగిరేని చెడుగు దలఁప రాత్మ;
తలఁచిరేని వెలికిఁ బలుకఁబో; రొకవేళఁ
బలికిరేని సిగ్గుపడుదు రెపుడు. ౧౬౯

(అర్జునుఁడు. ౩-౫౦)

తే. వలసినప్పుడు చేతిలోఁగలదె ధనము;
వ్యసనములఁ జెంత విడువనివాఁడె సఖుఁడు;
అమలగుణములు లోఁగొన్నయదియ రూపు;
వినయధర్మంబు వీడనియదియె తెలివి. ౧౭౦

(హాలుఁడు. ౩-౫౧)

క. కనుపాపల సరమూయుచుఁ
గొనగన్నులఁ జూచుచుండు కోడలి తెఱఁగుం
గని, యజమానుఁడు వలద
న్నను, తెరువరి మందిరాంగణమునను విడిసెన్.

(సుందయ్యుఁడు. 3-౫౮)

క. పెనుగొండను బోలిన మను
జునినైనను రెండుపనులు చుల్కఁపఱుచుఁ; జే
యనిపని చెప్పుకొనుట, చే
సిన కార్యము నొరులతోడఁ జెప్పుకొనుటయున్.

(గోవిందస్వామి. 3-౫౫)

ఆ. తడిక సందులందు వెడలు నాకులతోడఁ
దరుణతతికి నాముదంపుఁ జెట్టు,
'ఇచటఁగాపుకోడలింతింతలేసి పా
లిండ్లదున్న'దని వచించుఁ బోలె. ౧౬౩

(ఉద్ధవుఁడు. 3-౫౬)

ఆ. ఎండు మఱ్ఱిమ్రాని యండకుఁజేరి చ
ప్పట్లు చఱచి నగిరి పాంథులప్పుడు,
తమ్ముఁజూచి బెదరి దానియాకుల పంక్తి
పగిదినున్న చిలుక లెగిరిపోవ. ౧౬౪

(అణులచ్ఛి. 3-౬౩)

క. తెలివియు గుణములుఁగల ని
ర్మల చరితులతోడి పగయు మంచిది; జన నిం
దలపాలగు నల్పులతోఁ
జెలిమి పొసంగినను మాకు సిగ్గుపోదమొదల్.

(నవరసత్తి? 3-౬౭)

ఆ. తరుణి! నీ మొగంబు దాఁకెడు సూర్యుని
జెఱఁగుపెట్టి యడ్డసేయవలదు;
తామరయును నీదు మోమును దాఁకి యిం
దేని సుఖము వాని నెఱుఁగ నిమ్మ! ౧౭౬

(శీలుఁడు. 3-౬౯)

ఆ. ఏమి చెప్పనెత్తి నింతి చెల్వను? చూపు
దాని మేన నెందుఁదగులుకొన్న
వెడలిరాదు మరల, నడవఁజాలని పెద
గోవు బురదఁ జిక్కుకొన్నయట్లు! ౧౭౭

(పన్నాయ కుమారుఁడు. 3-౭౧)

ఆ. నీటిమీఁదివ్రాఁత నిజము దుర్జనమైత్రి,
చేయుచుండఁగనె నశించుచుండు,
అనిశము సజ్జనాళియందుఁ జల్పితమని
ఱాతిఁ జెక్కినట్టి వ్రాఁత గాదె? ౧౭౮

(సరలుఁడు. 3-౭౨)

ఆ. మరల నింతలోన తరలిపోవఁగ నీకు
నెటులు పుట్టె మనసు? కటికవాఁడ!
తెరలు తెరలుగాఁగఁ దిరిగి నవివె చూడు
కురులు, నేఁడుగూడఁ గుదురుకొనవు! ౧౭౯

(సరలుఁడు. 3—23)

ఆ. మేను వేఁడుకొనిన మీఁద నల్కయొకింత
చల్లఁబడియెఁగాని, చాల సేపు
నీదు తప్పులను గణించుచు నిరుగేల
వ్రేళ్ళు సాలకుండ వెలఁది యేడ్చె. ౧౮౦

(విఠ్ఠలుఁడు. 3—22)

ఆ. పతడుమాట యుండనిండది దైవంబు
చేఁత; దానికేమి చేయఁగలము?
ఇంత చెప్ప నేర్తు; మెందు నశోకంపుఁ
జివురువంటి చివురు భువిని లేదు. ౧౮౧

(జీవయేవుఁడు. 3—29)

క. అనవరత బాష్పధారలు
కనుఁగడవలఁ దొరఁగు చుండఁగా నదిగో మా
నిని, చెక్కలఁదోఁచిన చం
ద్రునిమచ్చను గడుగురీతిఁ దోఁచెడుఁ గంటే!

(వినమరాయఁడు. 3—౮౦)

ఆ. వేఱుపూలసరులు వేయింటిలో విరి
బోజియున్న దాని సౌరభంబు
పోదు సుమ్ము; పాఱపూపిది; దీని నె
త్తావి గుబులుకొను విధంబె వేఱు! ౧౭౩

(వియహారుఁడు. ౩-౮౧)

ఆ. మానవంతుఁడైన వాని మనం బెంత్య
కశలఁగూడ నున్నతంబె యగును;
మునిఁగి పోవువేళలను సూర్యకిరణముల్
మీఁది కెక్కఁగాదె మెఱయుచుండు! ౧౭౪

(మాపురాయఁడు. ౩-౮౪)

ఆ. తెలిసి చని తేమంతఁదిని త్రాఁగవలసిన
ఎడవిగడ్డి మఱియు నడవినీరు;
అట్టులయ్యు వలపు లామరణాంతము
లేళ్ళ కిట్టులకుఁ జలింప వపుర! ౧౭౫

(అవణాయరుఁడు. ౩-౮౭)

ఆ. చదురు నడతలేక సత్యంబు నెఱిఁగిన
వారి లోఁగొనంగ వసముగాదు;
కడుగుసిరు ముందుగడఁ బెట్టి పాలంచుఁ
బాఁతిపిల్లి బెలుపఱుపఁగలమె? ౧౭౬

(భోజయుఁడు. ౩-౮౬)

ఆ. మాంసపు ముంపు గ్రీష్మ మధ్యాహ్నమునఁగూడ
ప్రేమబద్ధులైన కాముకులకు,
బిగువుఁ గౌఁగిలింత లగునట్లు, గంధంపుఁ
గలపములును జలువ గావు సూవె! ౧౮౭

(హారిఉద్ధయము. 3-౮౮)

ఆ. ఇంటి సత్తువెల్లఁ యుంటఁ బొక్కలకోడ
లణఁచి పెట్టుకొనుచు నాత్మలోన
బైలుపడకుండ బైకలకోరు, కం
ఘవులు చేసినట్టి దొంగబొంత. ౧౮౮

(పిక్కిరుయము. 3-౯౦)

తే. బాఱుచుండెడి కొప్పును జడముడియు
రెండుచేతులలో సవరించికొనుచు,
మంగలిని జూచి వెఱచి పాఱంగఁ గొడుకు
నంటి పడవెత్తుచున్న యిల్లాలిఁ గంటె!

(మాప్రాణాయము. ౭-౯౧)

క. బట్టబయలై పరికించెదు;
గట్టిగ నూర్చెదను; మిన్నకయ నవ్వెదు; నె
ట్టట్టో పలికెదు; నేమో
పట్టినదిర దీనిమనసి భావింపంగన్! ౧౯౦

(పెయక్షయింపుయము. 3-౯౬)

తే. చెవులకమ్మ్రల కిలాల జగలు దరిలి
దయిత మనఁ దెక్కఁఝలఁ దోఁచు ధవళచంద్రి
కాంతములఁ బ్రియుండు కాంచుక చెంసినట్టి
బాష్పములటంచు వేళ్ళతోఁ బాయఁదుడిచె!

[కలసగంధుఁడు. ౪—౨]

క. చక్కఁదనము గలుగు చానలు జగములోఁ
నెందఱున్ననేమి? యింతె మనము;
ఉసెలి చెలువునఁడు నెడమ సగంబుతోఁ
గుసికసంచె నాట్టిసూడఁ జెలికె. ౧౯౨

[సిరిరాయఁడు. ౪—౩]

తే. నిలుపఁగారాని వలపు బండెమునఁ దగిలి
యతఁడు వాయించినట్లెల్ల నాఁడుచుండు;
పూని నాజంపు మోహితైనఁగాని, తీవ
నొక్కపెనఁగదె యద్దానిచుట్టుఁ జెలియ! ౧౯౩

[నసిప్పహా. ౪-౪]

ఆ. దొరకుట కష్టము దయితుఁడు;
దొరకియు వసమగుట మఱియుదుర్లభ; మింకెఁ
దొరకినను దొరకినట్లె
తెఱవ! మన యిచ్చకోలఁదిఁ దా రాఁడేనిఁ.

(౪—౫)

౫. అనుసయ సుఖమువలచి, చే
యనిపనియును జేసినట్టిలాడి, యకట! కా
మిని, సరళ హృదయుఁడైనను
తనదయితుని దాని తప్పుదారికి నీడ్చెన్. ౧౯౫

(సీహుఁడు. ౪–౬)

౬. కడచె నిన్నినాళ్ళుఁ గాలుసేతుల వ్రేళ్ళ
నొక్కటొకటి గాఁగ లెక్కపెట్టి;
'ఇంకమీఁద దినములేమిట లెక్కింతు?'
ననుచు నేడ్చుచున్నదకట! ముసద. ౧౯౬

(పాలితుఁడు. ౪–౭)

౭. చిలుకముక్కువన్నెచే నొప్పు మోదుగు
పూలపఱపు పోలిచె నేలనెల్ల,
బుద్ధదేవు చరణములు మ్రొక్కఁ బుడమిపై
వ్రాలియుండు భిక్షుజాలమట్లు. ౧౯౭

(సూరణుఁడు. ౪–౮)

౮. పడఁతి! నీదుమేన బటువుతో సంగంబు
లెల్ల నిట్లు సన్నగిల్లె; సన్న
మైనవెల్లఁ బోచలై తోఁచె; నింక నీ
పాడుకోపమిట్లు పట్టనేల? ౧౯౮

(కులపుత్త్రుఁడు. ౪–౯)

ఆ. తనకు నాపుకైన దాని మెత్తురు గాని
గుణము చూచి మెచ్చుకొనరు జనులు;
ముత్తియములు వదలి మోజుతో గురివింద
తెరుకొనరె చెంచువార లడవి? ౧౯౯

(సమరిణాసుఁడు. ౪-౧౦)

క. నడఁకుచును గంధవాడి తన
పడికిటఁ గొని ప్రియునిమీఁద వెదఁజల్లఁగఁ బో
యెడు మొగుడకుఁ జెమ్మట న
వ్వడ కలపంబయ్యె హస్తమున నదియెల్లన్.

(కాంతకరుఁడు? ౪-౧౧)

తే మగువ! పెరటింటి యూడుగుమాని యాకు
పీకనకు నంటుకొనియె; దుల్పికొనవమ్మ!
?గాలగు తోడికోడండ్రు సైచియుండ
బెట్టక, నీవేమి పాపము నెఱుఁగకున్న. ౨౦౧

(పంకి. ౪-౧౩)

తే. రెండుపోలెఁ గన్నులు రెండు వానిఁ
గాంచినప్పుడు మూసికోఁగలను గాని;
చెలియ! మేనెల్ల గనిమి పూఁచిన విధాన
నప్పటికెపు పలకలఁ గప్పుకొల్లు? ౨౦౨

(నస్సీహాలుఁడు. ౪-౧౪)

తే. పూరిక ప్రోవుగాలికిఁ బోవ నింటి
నేల గతిలేక యొడ్చుచుఁ గూలఁబడిన
వలసపోయిన యాతని చెలిని, చూడు!
మెఱపులవె చూపెడినిబోలె మేఘములకు.

(రాయహార్థి. ౮–౧౫)

ఆ. ఏదిదొరకె నది భుజింపుము; లవణంబు
పల్లెటూర నెట్లువచ్చు మాకు;
చెలువుకాఁడ; వినుము; స్నేహంబు లేదేని
లవణమెంతయున్న లాభమేమి? * ౨౦౮

(తిలోయణుఁడు. ౮-౧౬)

తే. సుఖము నడుగుచు నాయింతి ముఖసరోజ
సురభి నిశ్వాసములఁ జల్లఁబఱిచి యీయఁ
ద్రాఁగె నొకమాఱె యాకాఁపురోగి, చూడు!
వెగటుమందును జుక్కయు మిగులనీక. ౨౦౯

(తిలోయణుఁడు. ౮–౧౭)

---

* లవణము=ఉప్పు; లావణ్యము. స్నేహంబు=నేయి; వలపు.

ఆ. ఎంత యలుకగొన్న నేమి? సత్పురుషుల
నోటనెన్నఁ జెడ్డమాట వెడలు?
రాహువదన గహ్వరమున నున్నను జంద్రు
కరము లమృతరసమె కురియుఁగాదె; ౨౦౬

(అవంతివర్మ. ౪-౧౯)

కం. ఇతరులు దనుమన్నించినఁ
బ్రతిసేయఁగలేక దుఃఖపడినట్టులు, దు
ర్మతి యవమానము సేసిన
వెతనొందఁడు సజ్జనుండు, వేదఱికమునన్. ౨౦౭

(అవంతివర్మ. ౪-౨౦)

ఆ. కలహములను గూడ వెలికిరా, వాత్మలో
నణఁగి పోవు, సాధు జనులు విన్న
మఱుఁగుమాట; లొక్క మాఱుగ నాయువు
గడచినప్పు డగ్గిఁ గాలుఁగాని. ౨౦౮

(హేలుఁడు. ౪-౨౧)

తే. పూలగుత్తులతో జాజిపొదలు పెఱిఁగి
యంగణమునందు వాకిండ్ల కడ్డమయ్యె;
దాఁటఁజూచుచు నుండు నోదార్పుగూడ
నీడఁ జిక్కిపోని యతివల కుండనట్లు! ౨౦౯

(వత్సుఁడు. ౪-౨౨)

ఆ. అతివ ప్రియుని జూచినప్పుడు సుఖమున
మునిఁగి కన్నుదోయి మూయదేని,
దాని చెవులమీఁదఁదవిలి వ్రేలెడు నల్ల
కలువపూవు లెవఁడు గాంచఁగోరు? ౨౧౦

(వసంతసేనుఁడు. ౪—౨౩)

ఆ. అనుసునందుఁ జిక్కువడిన నాగలి యీడ్చి
మగఁడు సొలసి నిద్రఁదగిలి యుండఁ,
జిత్తమందు వలపు రిత్తవోవఁగ వాన
కాలమును శపించుఁ గాఁపుఁ బడఁతి! ౨౧౧

(చుల్లోహలుఁడు. ౪-౨౪)

ఆ. పూలమయములయ్యెఁ జాలగట్టివి; మేను
దాఁకకున్న నుడుకు తాళరాని;
వాడలు చీల్చుచున్నఁగడుఁ దీపుగల వార!
మరునియమ్ము లొక్క తెఱఁగు గావు! ౨౧౨

(హాలుఁడు. ౪-౨౬)

క. వలపుల రేఁచు; వియోగ
మ్ములఁ జావఁగ సీయు; వీసుఁబుట్టించును; త
ప్పుల నెల్లను మఱపించును;
పలుత్రోవలు సుమ్ము చెలియ! వానిగుణంబుల్.

(మాహవసేనుఁడు. ౪—౨౭)

ఆ. కటికవాఁడ! నిన్నఁగనఁగోరి, చెంగావి
వలువముసుఁగువైచి, వాయనములఁ
బళ్ళెరములనించి పాప మిల్లిల్లును
దిరుగ వెడలిపోయెఁ దరుణి యిప్పుడు. ౨౧౪

(ధనంజయుఁడు. ౪ – ౨౮)

తే. పొగచగిలి మాసి చిదుకనిప్పుకలకంపు
చెంది పోగులు సడలిన చిరుగు గుడ్డ
గప్పుకొనియుండ నీచలికాలమందు
పేదవాఁడని తెలియంగరాదె వాని? ౨౧౫

(అణ్ణాయుఁడు. ౪ – ౨౯)

తే. నేర్పుకాఁడవు; సూర్యుని నెపము పెట్టి
యెవ్వరికి మ్రొక్కెదవు వచియింపు కొడుక?
చిఱుతనగవులు క్రేఁగంటి కఱకుఁజూపు
లెక్కడను రావు వేల్పుల మ్రొక్కునప్పుడు.

(విగ్రహారాయుఁడు. ౪ – ౩౨)

క. బుగులుకొను శోకభరమున
బిగిసినకంఠమున సగము వెడలుచుఁ బలుకుల్
తెగిపడఁగఁ బాట నెపమున
పసుగువా! యేడ్చెదవు తెల్పుమా యెవ్వనికై?

(అహాయుఁడు. ౪ – ౩౪)

ఆ. కనులు కానరాని కటికచీకటి రేయి;
వలసపోయె మగఁడు; వట్టియిల్లు;
దొంగలెవ్వరైన దోతురుసుమ్మ; ని
ద్రింపవలదు పక్కయింటి వాఁడ! ౨౧౮

(అహాయుఁడు ౪—౩౫)

ఆ. క్రొత్తమొగిలు చూచి కోడలిప్రాణముల్
కదలుచుండఁ దానిఁగాచుచున్న
దితరచింత విడిచి, సుతుపాలి సంజీవ
నౌషధమ్మువోలె, నత్తగారు. ౨౧౯

(విహాలుఁడు. ౪—౩౭)

ఆ. నీవు కానరాక పోవుడు, బాష్పంబు
వెల్లి పొంగిపారలు వెడఁదకనుల
నీళ్ళువదలె నతివ నిన్ను వెండియుఁజూచు
నన్నిసౌఖ్యములకు నందకాఁడ! ౨౨౦

(మణోరహాఁడు. ౪—౩౮)

ఆ. చనవుగల్గు తొంటి జనులందఱును జచ్చి
పోయియుండు జన్మభూమిఁబోలె,
నాఁటిరూప యౌవనములు పోయిన నిన్నుఁ
గాంచి యెట్టులోర్వఁగలను బిడ్డ? ౨౨౧

(పవరరాయఁడు. ౪—౪౦)

ఆ. జనులనడుమ వాఁడు సంతసంబున విచ్చు
కొనినకనులఁ దనదుకోర్కి తెలిపె;
అప్పుడు నిలువుఁడెమాటలైన యంగంబుల
నింతి గూడ దానికియ్యకొనియె. ౨౨౨

(జీఅపవ్వుఁడు. ౪-౪౧)

ఆ. వానిమీఁద నీకు వలపులేదేనియు
చెప్పుము! వానిపేరు చెప్పినంత
ముద్దుగుమ్మ! నీదు మోమింత కానేల?
ప్రొద్దుపొడుపు తమ్మి పూవుఁబోలె. ౨౨౩

(సుసీలుఁడు. ౪-౪౩)

తే. అలుకమార్నికి పెనుగాలి, యంగమెల్ల
సుఖమునించెడు నెఱదాత, సురతనాట
కంబునకుఁ బూర్వరంగము, కౌఁగిలింత
చల్లగా నత్తె జగతి వర్ధిల్లవలయు! ౨౨౪

(౪-౪౪)

క. చిన్నవాఁడ! నీవు కన్నులయెదుటనే
యుండ దినదినంబు నెండుచుండు
నిట్టియొడలుగగ్గి, యెవరికి నడిగిన
నేమిచెప్పవలెనో యెఱుఁగ లేము! ౨౨౫

(మాణిక్యరాయుఁడు. ౪-౪౬)

ఆ. చేరి మేమె నిన్ను చెడిపెలముందఱ
మొదలు పొగడిపొగడి తుదకు నీవు
చేతఁ జిక్కకుండఁ జేసికొంటిమిగాని
యెవరి నాడుకొనఁగ నేలయిందు? ౧౧౬

(సంకరసత్తి. ౪—౫౦)

ఆ. పువులు గోసి తేరఁబోకు; దోసిటినీళ్ళ
దేవతలకుఁ దనివి తీఱుఁ గొడుక!
మదిని నిల్పుమొక్కమాట; గోదావరి
గట్టులెపుడు నడతఁ గత్తిరించు! ౧౧౭

(ణందణుఁడు. ౪—౫౫)

ఆ. చొక్కకనులు మూయు సుదతిఁ జచ్చెనటంచు
విడిచి పాఱుకాపు వెడఁగుఁ జూచి,
పత్తికొమ్మ నగముపగిలిన కాయల
మొగమువంచి చేల నగియెఁబోలె. ౧౧౮

(జ్ఞానందసారుఁడు. ౪—౬౦)

ఆ. పుణ్యవతులు వడఁకి పులకించి నిట్టూర్పు
లూర్చి నాట్యమాడుచుండఁగలరు;
మగనిఁజూచినపుడు మావంటివారికి
నోడలఁ దెలివిమైన నుండదమ్మ! ౧౧౯

(రోలపవుఁడు. ౪-౬౧)

ఆ. కానివారిసిరిని గాంచుట, వైద్యుండు
లేని తెవులు, విభవహీనులగుచు
బంధుమధ్యమందు బ్రదుకుట, వలె, నీ వి
యోగదుఃఖ మెట్టులోర్తుదీని? ౨౩౦

(వామయేవుఁడు. ౪-౬౩)

తే. ఇంటిపెద్దల యెదురఁ దానెంతమనసు
నడఁచుకొని యుండినను, నీవు వెడలినపుడు
కనులు మూయుటచే తెప్పకొనలనున్న
దానికన్నీరు తటుకున ధరణిఁబడియె. ౨౩౧

(వాహవుఁడు. ౪-౬౭)

తే. మందబుద్ధివి, పెద్దలముందు నాఁడు
తెప్పవేయక నీవంక రెడ్డికూఁతు
రించుకించుక మొగము మలంచిచూచు
చికిలి క్రీఁగంటి చూపులఁ జెప్పలేదె? ౨౩౨

(వహురాహుఁడు. ౪-౭౦)

ఆ. ఎవనితోడనించు కెడఁబాటుగల్గిన
దేహమెల్లఁ జిక్కి తెల్లఁబాఱు,
నిదుర నిలిచిపోవు, నిడుదలౌ నూర్పులు
నతనితోడ నేటియలుక చెలియ! ౨౩౩

(హాలుఁడు. ౪-౭౪)

తే. సొగసుకాఁడ! మనసంబున సురిగి సురిగి
నీకొఱకు నింక నేమరణింపఁబోను;
నిన్నె తలఁచుచుఁ జచ్చి వెండియును నీకె
చిక్కి వెతలను గుడిచి శోషింపనేల? ౨౩౪

(౪—౭౫)

ఆ. ఇచ్చకొలఁదిఁ దప్పులెన్నియైనను జేయు;
మన్నియోర్వనేర్తు మందకాఁడ!
నీదు సద్గుణములు నిండిన మాచిత్త
మందు దోసములకు సందులేదు. ౨౩౫

(మాపురాయఁడు. ౪ - ౭౬)

తే. తెరువరికి రాత్రిపూట నిద్రించుకొఱకుఁ
గసరి తిట్టుచు నిచ్చిన గడ్డిమోపె
యేడ్చుకొనుచును మరలఁ దానీడ్చివేయు
చున్నదిల్లాలు కనుఁగొంటె! యుదయవేళ*

(అర్థుఁడు. ౪—౭౯)

---

* మొదలం ఉపచారము చేయలేక కోపము. తరువాత ని
నుపురకును చెలిమి కుదిరినది. ప్రాతఃకాలమున అతని ప్ర
యాణముచే విరహ దుఃఖము.

ఆ. చేటులందు వెతలఁజెందరు! భయముల
గుండె చెడరు; సిరులఁ గ్రొవ్వఁగొనరు;
ఎచ్చుదగ్గులందు నేకచిత్తముతోడ
నొప్పువారు సుమ్ము గొప్పవారు. ౨౩౭

(ప్రిణాలుఁడు. ౪–౮౦)

ఆ. తనదు చెలిని తలఁచికొని నేఁటి పొద్దున
పాడుచుండె వాఁడెవండొ చెలియ!
చెఱకువిల్లు నంపకఱకులు దిన్న నా
మదిని బుండు గోటఁజిదుమునట్లు. ౨౩౮

(కేసవుఁడు. ౪–౮౧)

తే. ఎంత యాఁకలి గొనియున్న నిదిగొ చూడు!
దయితకరిణీముఖంబును దలఁచుచుండి
తినమనసురాని కుంజరమునకు వాఁడెఁ
దొండమునయందె తామరతూండ్లపిడుచ. ౨౩౯

(౪–౮౩)

ఆ, 'అలుక మానుచెలియ;' 'అలిగినదెవ్వతె?'
'పడఁతి! నీవె;' 'ఒరులపైన నాకు
నేటియలుక?' 'ఒరులిఁకెవ్వరిచ్చట?' 'నాథ!
యీవె;' 'ఎట్లు?;' 'నాయదృష్టమహిమ?'

(కువిందుఁడు. ౪–౮౪)

తే. తిన్నఁగా నాదుకొనుఁడు; భీతిల్లవలదు;
పాపమీమెను దయ్యముల్ పట్టుకొనవు!
ఉన్నదున్నట్లు మేఘంబులుఱుము, బెదరి
భ్రాంతి గొనియున్న పథికుని భార్యగాని. ౨౪౧

(దుర్ధరుఁడు. ౪-౭౬)

ఆ. 'ఎవరిఁదలఁచు చుంటివే?' యని యడిగిన
'నెవరుగలరు నాకు భువి?' నటంచు,
గోలుగోలుమనుచు గొంతెత్తియేడ్చి యా
యింతి మమ్ముఁగూడ నేడిపించె! ౨౪౨

(సురహివచ్ఛుఁడు. ౪-౭౯)

ఆ. చెడుగుదాన! కాళ్ళఁబడినాఁడు; నీపతి
నింకనైన లేవనెత్తవేల?
వలపులెంత గట్టివాఱిన వయ్యును
ఇదియె వినుము వానికెల్ల మేర. ౨౪౩

(హాలుఁడు. ౪-౯౦)

ఆ. పచ్చరాతి సూదిఁ గ్రుచ్చిన ముత్యంబు
పగిది, గరికతుదను దగులు నీటి
బొట్టుఁ ద్రాగుచుండెఁ బొడువుగ మెడసాఁచి
కంటె! నెమలి వానకాలమందు. ౨౪౪

(పాలితుఁడు. ౪-౯౪)

ఆ. మొదలు చెక్కుటద్దములదాఁక సపరంజి
కమ్మలెప్పుడుఁ దాల్చు కలికిచెవులు
దాల్పవలసె నేఁడు తాటాకుచుట్టల
జోడు; కాలమహిమ చూచినావె? ౨౮౫

[౪ - ౯౭]

తే. మండుచుండెడు వేసవియెండవేళ
మరుగుచుండెడు తెరువరికైనఁగాని,
మదిని నెలకొన్న ప్రియురాలి వదనచంద్రు
పండువెన్నెలవల్లి తాపంబునణఁచు. ౨౮౬

[మంగళకలసుఁడు. ౪ - ౯౯]

ఆ. మండెదేని మండు; మాఁడెదేనియు మాఁడు?
పగిలెదేని పగులు పాడుమనస!
వాఁడు తగినవాఁడు గాఁడని యొకమాఱు
నిర్ణయించినాను నేఁడు మొదలు. ౨౮౭

(హాలుఁడు. ౫ - ౧)

ఆ. పెడఁద మూర్తితుదను వెడలినవాఁడియా
కోలపంక్తితోడి కొడుకుఁ జూచి,
తల్లిపంది తనకునొల్లకున్నను మేయు
నారి ప్రక్కతోటనుండు యవలు!* ౨౮౮

(విగ్రహుఁడు. ౫ - ౨)

---

* ఎవరైన నదలింప వచ్చిరేని కొడుకు పౌరుషము ప్రకటింప నవకాశము లభించునను పొగరుతోడి యాశ తల్లిపందికి.

క. కలమీఁద నశోకమ! కా
వలసినదే యింతకన్న భాగ్యము నీకుఁ!
లలనారత్నంబుల చే
తులతో నీచివురు బోలుతురు గద రసికుల్.

(కర్ణిల్యుఁడు. ౫-౪)

క. కొడుకునకును దయితునకును
నడుమను గూర్చున్నవేళ నఖముఖముల రా
పిడిచే నిర్గాలికిఁ జ
న్గడవలలోఁ జేపునొక యొకతి పులకించుఁ!

(హాలుఁడు. ౫-౯)

ఆ. మరులుకొల్పు నింత చిఱుత ప్రాయమునందె;
జుత్తెఁ దైన లేదు చూడు మరల!
పెరిగెనేని రెక్కిబిడ్డ యనర్థంబు
దెచ్చు నిజము వినవుఁదీగబోల! ౨౫౧

(భోజయుఁడు. ౫-౧౦)

ఆ. బురదమొల్లనెండి పోవఁ దాఁగోళ్ళును
మీలు నెట్టఁజిక్కి మిడియుచుండ,
నేఁడు గంటిమొఱుడుఁ జూడని దీతటా
కంబులోని నేల కాలమహిమ! ౨౫౨

(౫-౧౪)

ఆ. దొంగతగులములకు లొంగి చీకటియందు
వలసినట్లు తిరుగవలదు బిడ్డ!
కానఁబడెదు తొంటికంటెను మిగులఁ జీ
కట్లయందు దీపకళికవోలె! ౨౫౩

(ఆహ్లాయంతుఁడు. ౫-౧౫)

క. అడిగిన బదులాడెదు, క
న్నపు వావలమీఁద రేగిపడు, నూఁకక యూఁ
చెడిపె గను, మేటిలోపలి
మడువు పొదలు చిచ్చుదగిలి మండుచునుండన్.

(రోలయేవుఁడు. ౫-౧౬)

తే. నిజము మేమెల్లఁ జెడితిమి; సదిమచ్చ
లేనికులము! పతివ్రత! లేచిపోవె!
కాని, మేమెవ్వరమును మంగలిని వలచు
పంటలముగా మొకానొక దానిఁబోలె! ౨౫౫

(పాలితుఁడు. ౫—౧౭)

క. నిద్దుర గందురు; చెప్పిన
సుద్దులు వినఁగలరు; పలుకుచోఁ దడఁబడ; రే
పొద్దు నినుఁజూచి యెఱుఁగని
ముద్దియలదిసుఖము, మదనమూర్తి! జగమునన్

(దేవయేవుఁడు. ౫-౧౮)

క. కలలో దోఁచెడు బిబ్బుల
వలెఁ, జూచినయట్టి మఱుఁగుపడి పోయెను నె
వలపులకు లోఁగి, పలుతలఁ
పులతోఁ బిస్సమ్మ! మోసపోతిమి గదవే!

(౫ ౨౮)

గీ. ప్రియులు గాఁగిలించు వేళలఁ జనులపై
రత్నహారములను రమణులూఁత్తు;
రెంత సుగుణవంతులేనియు నవమాన
మొందరొక్కొ- కాల మొదవినపుడు! ౨౫౯

(౫- ౨౯)

ఆ. వేఱు తెఱఁగు చూడవే లాఁతి చిచ్చుల
వలెను గాదు పాడువలపుఁ జిచ్చు!
నీరసంపుటెదల నాఱి పోవుచునుండు;
మండుచుండు సరసమానసముల! ౧౫౯

(౫-౩౦)

తే. మన్ననల నట్లు పెరిగిన; దన్నినాళ్ళు
చెలిమిచే వేఱుబలిసి నిల్చినది; చూడు,
ప్రేమ వృక్షంబు; పడిపోవువేళ నింత
చప్పుడైనను లేదేమిచెప్ప నత్తె! ౨౬౦

(పాలుఁడు. ౫–౩౧)

ఆ. తీపుమాటలాడఁ దెగి చేదులాడితి;
వెఱఁడు కాల్పఁబడిన నరయువైతి;
వలిసిపోవ నాఁపనైతివి! పొలయల్క-
నెవరికోడకుఁ బూనితింకఁ దెలియ! ౨౬౧

(గీ-౩౨)

ఆ. తుషంపు నొక్కమాఱు, కడుగు నింకొకమాఱు,
కొసరి యొక్కమాఱు కోటఁజిమ్మ;
ముగుద యెఱుఁగలేదు, మగఁడు చన్దోయిపై
నాఁటియున్న గోటికాటుఁగంటె! ౨౬౨

(గీ-33)

ఆ. దానసంబువలె సుదారపయోధర
ఠీలఁ బొలుచు వానకాలమరుగ,
మొదటి తెల్లఁబూవు మొలచెను, భూదేవి
తలమునందుఁ గురుల నరపువోలె. ౨౬౩

(గీ 3౪)

క. ఉసుగని జలధారలనెడు
నిసుదాత్రులఁ గట్టి యీడ్చి నిక్కయు బలిమిన్
బసదనిఁ బయికెత్తలేకా
వ్యసనగతి సుఱమెడిని గంటనే మొగిలు దివిన్!

(గీ-౩౬)

ఆ. ప్రియుఁడు గడువుదినముఁ జేర్కొన్న వేళలో
నొప్పుకొంటి; వున్నదున్నయట్లు
పాడుమనస! కలఁగఁబాఱెద విప్డు; న
మ్మించి నన్నుఁజెఱుప నెంచినావు! ౨౬౫

(౫-౩౮)

ఆ. నిండు జవ్వనంపు నిగ్గులుదేఱు క
పోలమూలమందుఁ బొలఁతి కదిగో!
చెవిని వ్రేలుచుండు ఫ్రువుగుత్తి వంగి లా
వణ్యరసముఁ ద్రావుపగిదిఁ దోఁచు. ౨౬౬

(౫-౩౯)

ఆ. అంగములు చెమర్ప నయ్యుందకానిఁ జే
ర్కొనుచు దూతివెంటఁ గొసరి కొసరి
చెప్పినదియె మరలఁ జెప్పుచుఁ గామిని
కడకు వానియింటికడకె వచ్చె! ౨౬౭

(౫-౪౦)

క. నను గొట్టినమ్మినన వా
నిని గొట్టెదవేని, మదన! నే మఱుజన్మం
బునఁగూడ నాదు జీవం
బును నీపాదములఁబెట్టి పూజింతుఁ జుమీ.

(౫-౪౧)

ఆ. సిగ్గులేనివాఁడ! చేసిన మేలును
మఱచువాఁడ! నీదుకొలఁకు వాన
కాలమందు రాత్రివేళఁ ద్రొక్కిన యూరి
బురద నేటికైన మఱవలేను. ౨౬౯

(౫-౪౫)

ఆ. ప్రియము మయములైన పల్కుల తెగవేఱు;
ఇచ్ఛకంపునుడుల యచ్చువేఱు;
మనసు లెఱుఁగునత్త! మఱి వానిభేదంబు;
అక్షరంబు లొక్కలైననేమి? ౨౭౦

(౫ ౫౦)

ఆ. పట్టి పెదవులందుఁ బుట్టినవీమాట;
లిట్టివెన్నియైననేమి ఫలము?
మనసునుండి వెడలు మాటల తీఱది
వేఱు; నిల్వకీఁదు వెడలిపోక! ౨౭౧

(౫-౫౧)

ఆ. అతివ! తెలియకుండ నడిగెద; ప్రియులను
బాసినప్పు డాఁడవారికెల్లఁ
జెప్పు మున్నయట్లు చేతులగాజులు
సరిగ తొడుకుఁదామొ పెద్దవగునో? ౨౭౨

(౫-౫౩)

తే. చుట్టుఁదిరుగును; వగఁగొని సురుగు; మరలు;
చక్కఁబయికెత్తుఁ దొండము సాఁచిచూచు;
బురద దిగఁబడియున్న కుంజరముఁగాంచి,
వలపు సంకెళ్ళచేఁ గట్టువడిన కరిణి. ౨౭౩

(౫-౫౪)

ఆ. నీదు చూపుదారి నిలిచెదు; తిరిగెదుఁ
బ్రక్కలందు; ముందు పరుగులిడెదుఁ
గులుకులాఁడి; చేతియెలదీగతో నిమ్మ
గట్టిదెబ్బ యొకటి! కాఁపుకొడుక! ౨౭౪

(౫-౫౬)

ఆ. గొల్లదొడ్డినడుమఁ గ్రొవ్విన తుంటరి
కోడె వాఁడికొమ్ముఁ గొనల మెల్లఁ
గనులు గోకికొనుచుఁ దనదు సౌభాగ్య సం
పదను జాటుచుండు మొదవుఁగంటె! ౨౭౫

(౫-౬౦)

ఆ. పాదములకు మ్రొక్క బలిమి ముద్దులుగొనఁ
గలుగు పెక్కుసౌఖ్యములను నెల్లఁ
గోలపిల్ల! చెఱుచుకొంటివిగదె వానిఁ
జూచినంత నలుకసుద్ది మఱచి! ౨౭౬

(౫-౬౫)

ఆ. లేడికనుల ముద్దులాండ్! నేటికినింత
యలుక చాలు! మరలనలుగవచ్చు;
నిండు చందమామ నిగ్గులతోడి యీ
రేయి సొగసుచూడు మాయఁదోఁడఁగ. ౨౬౬

(౫-౬౬)

ఆ. కీర్తనైనవారి తేఁకువ దీర్చి క
ష్టించి సేయువార లిరువురిలను;
పార్వతీశుఁడైన పరమేశ్వరుఁడు, రాజ
వల్లభుండు శాలివాహనుండు. ౨౬౭

(౫-౬౭)

ఆ. ఊరికెల్లనున్న దొక్కటియే కదా
పాదిరిచెట్టు రెడ్డివారియింట;
అత్త! దానిపువ్వులు నెత్తిపై మరఁదిగా
రెన్ని ముడుచుకొనుట యేమిబాగు! * ౨౬౮

(౫-౬౮)

---

* రెడ్డివారియింట విటునికి పూవులిచ్చిపంపువా రెవరో యున్నారని వదినెకు సందేహము.

ఆ. పేదరాలు నిజము వేవిళ్ళకాలము
'దేమివలయు'ననుచు నెంద ఱెన్ని
మాఱు లడుగుచున్న 'మంచి నీరే'యను
మగనిఁ గలఁతవెట్ట మనసురాక! ౨౮౦

(గీ - ౭౨)

తే. పొలఁతి! చెప్పెడువారి మాటలకె వలచి
డబ్బులాడెదు గాని, చూడవు నిజంబు
వాని; చూచినయెవ్వతెకైన నిట్టు
నిమ్మళంబుగ సంగముల్ నిలువఁగలవె? ౨౮౧

(గీ—౭౮)

తే. నీకొఱకు వేచి, కన్నులు నిదుర లేక
వాచియుండఁగ, సొగసులు వమ్మగాఁగ,
చిన్నఁబోవుచు వగకాఁడ! చెలులతోడఁ
జెప్పుకొనుటకు నోర్వదా సిగ్గులాఁడి! ౨౮౨

(గీ—౮౨)

ఆ. బ్రదుకు బొంగరంబు వంటిది; విరహాగ్ని
సైఁపరాదు; మేను సన్నగిల్లె;
చెలియ! యింకనేమిగలదు? నీవెఱుఁగుదు
వానితోడఁ జెప్పవలయుమాట! ౨౮౩

(గీ - ౮౬)

క. పెఱతప్పుల కలిగిన నొక
తెఱఁగున నెట్టులైన సరులఁ దేర్పనగుఁ జెలీ;
సరిపడని తప్పుచే ని
త్తెఱిసగ్గిన వాని నెవిధంబునఁ దేర్తురా? ౨౮౪

(౫-౮౮)

ఆ. వచ్చి చూచుచుందు విచ్చకాలాడుదు;
వింతె మంచితనము లెమ్మెకాఁడ!
ఎవరి మనసులోన నేముండునో యది
తెఱచిచూపి యెవరు తెలుపఁగలరు? ౨౮౫

(౫-౮౯)

ఆ. వయితుఁజేర విఘ్నమయి పాడువెన్నెల
నీరు గగనసరసి నిండిపోవె!
చెలియ! చంద్రికిరణముల గొట్టముల యూట
లెంత వేచియున్న నెండిపోవు! ౨౮౬

(౫-౯౦)

ఆ. ఊరఁ గొడుకులేకయుండఁగఁ గోడలు
వచ్చి కాళ్ళమ్రొక్క వంగినపుడు
గాజులెల్ల జారఁగాఁ జూచి కడుఁగోప
కత్తెయయ్యె, నేఁడ్చె నత్తగారు. ౨౮౭

(౫-౯౧)

తే. మలయ మారుత సౌరభములకు నోర్వ
వనుచు నన్నిల్లు వెడలనీద త్తగారు;
పెరటి యూడుగు పూవుల పరిమళంబు
గొట్టుకొని వచ్చినను జచ్చినట్టుగాదొ! ౨౮౮

(౫–౯౮)

ఆ. వనితమొగముచూచుచును వాఁడు, వాని మొ
గంబు నొడలుమఱచి కనుచు నదియు,
ధన్యులైరి మనుచుఁదలఁచెద, రాల్మగ
లొరులు పుడమిలేక యున్నయట్లు. ౨౮౯

(౫–౯౯)

ఆ. వీడుకొన్నవేళ వెలవెలనైన యి
ల్లాలి మొగము చూచినట్టులెల్ల
బందెగాళ్ళువడఁగఁ బయనంపుమాటయే
తలఁపనేరఁడయ్యె దారికాఁడు. ౨౯౦

(౫–౧౦౦)

ఆ. సూది గ్రుచ్చుకొన్నచోట రోకటఁ గొట్టు
వారు పాడుజనులు; వీరికొఱకు
ఒక్కయూరనుండియును రెండుకన్నుల
నిండఁ బ్రియునిజూడ నేరనమ్మ! ౨౯౧

(౬–౧)

ఆ. నిన్ను వేఁడుకొందు; నేఁడొక్కపూట న
న్నేడ్చుచుండ నడ్డగింపవలదు!
ప్రియుఁడు రేపు మఱల వెడలినప్పుడు చెలి!
భూమినున్న నేడ్వఁబోను లెమ్ము! ౨౯-౨

(౬-౨)

ఆ. నిన్నుఁ జూచువేడ్క నీసద్దువిని యెన్ని
యడుగులింతి వేగ నరుగుదెంచె,
వెనుక కన్నియడుగులును మోయవలసెను,
నీవు చూపుదాఁటి పోవ, దాని. ౨౯-౩

(౬-౫)

ఆ. బొమల ముడులు మత్సరమును నీనునులేక
యెండినట్టులుండు రెండుకనుల
నతఁడు నన్నుఁజూచు నందఱివలె; నింకఁ
జిక్కిపోక యేమిసేతు నత్త! ౨౯-౪

(౬-౬)

ఆ. ఎప్పుడు మదికిఁ గూర్తు; వెగ్గులు చేయవు;
నిజముగాని, ప్రేమ నిండియుంట
నమ్మకంబులేదు నాకు నీయెడ; ధైర్య
మూఁడువారికేది? యందకాఁడ! ౨౯-౫

(౬-౮)

ఆ. ఇంకనొకటి వచ్చు నిప్పుడో యప్పుడో *
మంకుమనస! దుఃఖమాత్రమునకె
యేలయిట్లు మిడుక? నింతట ముగిసెనే
పరుల సొత్తుకాశపడిన నీకు! ౨౯౬

(౬—౯)

ఆ. సుగుణవంతురాలు, సుందరి, నిజమది;
నేను బనికిరానిదాన నిజము;
కాని యొక్కమాట; దానిబోలఁగలేని
వారలెల్లఁ జావవలయునేమి? ౨౯౭

(౬—౧౧)

ఆ. కలిమి లేమియును సుఖంబును దుఃఖంబు
దెలిసినడచి, యిల్లుదీర్పఁగల్గు
వారె సతులు; లాఁతివారలు భర్తల
కంటియుండు ముప్పులంతె, కొడుక! ౨౯౮

(౬—౧౨)

---

* మరణమని భావము.

౨. నిన్ను నేఁ [illegible]; నే[illegible]—పూట న
[illegible] నన్నెంచవలదు!
[illegible] చేపు మఱల విడలినప్పుడు [illegible]!
[illegible] చేష్టఁబోను లెమ్ము! అ౯ ౨

(౬—౨)

౩. [illegible] జూచునదెవ్వ— నీవవ్యయుని యెన్ని
[illegible] తెగ [illegible]దెంచె,
[illegible] యుగులును మాయనలసెను,
[illegible] పోవ, దాని. అ౯ ౩

(౬—౫)

౪. [illegible] లు మత్స్యమును నీసునలేక
[illegible]లందు [illegible]కనుల
[illegible] నిన్నుఁజూచు నంచజీవలె; నింకఁ
[illegible] యేమినేము న త్తే! అ౯ ౪

(౬—౬)

౫. [illegible] గూత్తె; [illegible]లు చేయవు;
[illegible], [illegible] నింపియుంటు
[illegible] లేము నాకు నీయెడ; ధైర్య
[illegible]? యంచ కాంచ! అ౯ ౫

(౬—౮)

౧. ఇంకి నొకటి వచ్చు నిప్పుడో యప్పుడో *
వంకుమనస! దుఃఖమానేమియున ౽
యేలయిట్లు మిడుక? నింతేల ముఁగిసెనే
పరుల సొత్తుకాశపడిన సేకు! తి. ౬

(౬-౯)

౨. సుగుణవంతురాలు, సుందరి, నిజమది;
నేను జనికిరానిదాన నిజము:
కాని యొక్క మాట; దానిబోలఁగ లేని
వారలెల్లఁ జావవలయునేమి? తి.

(౬-౧౧)

౩. కలిమి లేమియును సుఖంబును దుఃఖంబు
దెలిసినడచి, యిల్లుదిద్దఁగల్గ
వారె సతులు; లాఁతివారలు భర్తల
కంటియుండు ముప్పులంతె, కొడుక! తి. ౮

(౬-౧౨)

---

* మరణమని భావము.

తే. అలంతి నగవుల చీవాట్లు; హద్దుమీఱి
పలుకు నపచారములె మదిఁగలఁచు పనులు;
కంటఁబడి వెట్టికొనుటయె కలహవిధము;
లరయ నిట్టిది మంచి యిల్లాండ్రి నడత. ౨౯౯

(౬–౧౩)

ఆ. జనవిరుద్ధమైన పనిగాన వానితో
మాటలాడకున్న మానెఁగాని;
యెదురు పడినవాని నెట్టిశత్రువైన
నెవరు చూడకుండ నేఁగఁగలరు? ౩౦౦

(౬–౧౪)

ఆ. పేదవాఁడు గూడఁ బ్రియురాలు కైవసం
జేని ధనికునట్లె యెంచుఁ దన్ను;
ఉర్వియెల్లఁ జేతనున్నను బ్రియురాలు
లేనివాఁడు తలఁప లేనివాఁడె! ౩౦౧

(౬–౧౫)

క. ఆయూరి సొగసు, నామా
ప్రాయము, నావయసుమగల వైభవముఁ గధా
ప్రాయముగఁ జెప్పుకొందురు చె
లీ! యందఱు; మేము నాలకించెద మిచటన్!

(౬–౧౬)

తే. మోవి చెక్కిళ్ళు కన్నీట మునిఁగి యుదరు
చుండ వెడనవ్వు నవ్వుచు నువిద పలికెఁ:
'ఇఁకను నీపయిఁ గోపింపనేల? బాస
చేసి యొప్పించుగతికి వచ్చినది ప్రేమ!' ౩౦౩

(౬-౧౮)

ఆ. వన్నెనేయి పూసికొన్న నా మోమును*
గూడఁదమిని ముద్దులాడుఁ దొలుత;
ఇపుడు చూడు! నన్ను నింటిసింగారించు
కొన్నఁ దాఁకుటకును గొంకు వాఁడు! ౩౦౪

(౬-౧౯)

ఆ. సిగ్గు విడిచి, నడత చెడఁగొట్టుకొని, లోక
మెల్ల నపయశంబు నెత్తిచాటి,
యెవనికొఱకుఁ జెలియ! యుర్లితి, వాఁడె నా-
పాలి కన్యుఁడైన వాఁడు నేఁడు! ౩౦౫

(౬-౨౪)

---

* ఆ కాలమున రజస్వలలు గుర్తుగా మొగమున పచ్చగలిపిన నేయి పూసికొనుట దేశాచారమని వ్యాఖ్యాత.

మా. వెంకటేశకవి పు. ౨౨

క. పలువరుసలు దోఁపని న
వ్వులు, ముంగిటికడప దాఁటిపోవని గమనం
బులు, నెమ్మగ మెత్తని మా
డ్కులుఁ బద్ధతులివియసుమ్ము కులవధువులకున్.

(౬—౨౫)

ఆ. "ఇంత సొగసు కేమిహేతువు? నడచెద
నముగుమీఁద నడుగులిడుచు; బంది!"
పెదవులందు నగవు బిగఁబట్టి యదిపల్కెఁ:
"దొంగ! యింతలో నెఱుంగఁగలవు!"* ౩౦౭

(౬—౨౮)

తే. ఎందుఁజూచిన నందెల్ల నెదుట వ్రాసి
పెట్టినట్టుల నీవు కాన్పింతువెపుడు;
ఏమిచెప్పుదు! దిక్కు లందెల్ల నంద
కాఁడ! నీ పటముల వ్రేలఁగట్టినారొ! ౩౦౮

(౬—౩౦)

---

* నాభర్తవచ్చి నన్ను రక్షించి నిన్ను శిక్షించునని భావము.

ఆ. తొలఁగి నిలుచుఁ; గొమ్మమీఁదుఱుకు; గొఱగొఱ
మనుచు గోళ్ళఁజీఱుకు; నదిగొ కోఁతి;
తొలుతఁ గుట్టినట్టి తుమ్మెదయనుచు నే
రేడుపండుఁ దాఁక నోడుఁ జూడు! ౩౦౯

(౬—౩౧)

ఆ. ఆకుపొదలనడుమ నల్లనవ్వేలాడు
దూలగొండిమాకుఁబోలె నున్న
యాఁడకోఁతిచేతి నంటడు మగకోఁతి
దురద దగులుననుచు వెఱచి కంటె! ౩౧౦

(౬—౩౨)

ఆ. పరువులెత్తు జనము, మొరసెడు వాద్యము
లలబలంబుగలిగి, యకట చూడు!
వాఁడొకండు లేమి నేఁడదే పండుగ
కాలుచున్న యూరికరణిఁ దోఁచె. ౩౧౧

(౬—౩౩)

ఆ. పనులు ముగియకుండ మునుమున్నె తెరువరి
యింటి త్రోవఁబట్టి యేఁగఁ జూచి,
కొండమల్లిపువుల నిండునవ్వుల నవ్వెఁ
బోలెఁ గ్రొత్త వానకాల మత్త! ౩౧౨

(౬—౩౪)

ఆ. మీఁదికెక్కి వచ్చు మేఘంబులను జూచి,
బ్రిదుకుమీఁది యాశ వదలుకొనుచు,
కనుల నీరు నించఁగాఁ బాంథునిల్లాలు
చిన్నికొడుకు దెసకుఁ గన్నువఱపె. ౩౧౩

(౬—౩౮)

తే. మొండుకొని మిద్దెబంగలనుండి కురియు
వాననీళులఁ దోఁగిన ప్రాఁతయింట
నానకుండిన వోటును నాన్పుచున్న
దకట! కన్నీళ్ళఁ బాంథునిల్లాలు చూడు. ౩౧౪

(౬—౪౦)

ఆ. మలయ మారుతంబు పొలయదు; మానిసి
కొమ్మలందు మొగ్గ కూడుకొనదు;
కాని, కలఁతగొన్న మానసంబె వసంత
కాలమనుచుఁ దెలుపఁగలుగు సఖి! ౩౧౫

[౬—౪౨)

ఆ. కారణంబు లేక కడునాసతో నిల్లు
తేఁటిగుంపు మావితోఁటలందుఁ
మలయఁజాలదెప్పుడు మగువరో! పొగతీగ
లగ్గిలేక యెట్లులాడఁగలవు? ౩౧౬

(౬—౪౩)

క. దిక్కులు సూచుచుఁ బాడుచు
సొక్కిపడుచు నావులించుచును నిద్రాస్పృక్
గ్రుక్కుచు నేడ్చుచుఁ గుంటుచుఁ
బోకొక్కుడు! నీకేల దాఁపోకలు పథికా? ౩౧౭

(౬—౪౬)

ఆ. అత్త పడినదింట మత్తెక్కి; పతి పొరు
గూరికేగె; కుక్క దోఁపోయె;
పత్రిచేవ విఱుగఁబడె మేసె నెనుబోతు;
దీని నతేని కెవరు తెలుపునాకు? ౩౧౮

(౬—౪౭)

తే. బైటఁగొని పోవె పడకింటి పంజరంబు
లోని గోర్వంక నెచ్చెలికైన, నత్త!
పాడుపలుఁగిది; రేయి మేమాడుకొన్న
చనవుమాటలు చాటించు జనులకెల్ల. ౩౧౯

(౬—౫౭)

ఆ. నిమురు కురులు చూడు! నెత్తావి లేదిఁ
తలని గోమలాంగి పిఱుఁదులంటి,
బంధనంబువలని భయముచే నేడ్చెడిఁ
బోలె, జాఱు నీటిబొట్లఁ జూడు. ౩౨౦

(౬—౫౫)

ఆ. చేట కాలిపోయె; పెనగలు వేఁగలే;
దత్తనారి కింట నలుకపుట్టె;
చూడకుండమునుపె పాఁడేగె; సన్నియు
చెవిటిమొదుటఁ బట్టె సెంకులయ్యె! ౩౨౧

(౬—౫౭)

తే. కన్నెఁగవ విచ్చిచూపులు కదలకుండఁ
బులకరించు చెక్కిళ్ళతో, జలకమాడు
వేళ, నీటమునింగిస ప్రియుల కౌఁగి
లింపుసుఖములఁగంటె! తెల్పెదరు సతులు.

(౬—౫౮)

తే. పగళులంతయుఁ గాఱ్ఱునఁ బఱచు వాన
కాలమందలి క్రొత్తమేఘంబు లుఱుమఁ
గడుముదంబున నెమిళులు మెడలుసాఁచి
చూడునాటలు కనుపండువయ్యెఁ గంటె! ౩౨౩

(౬—౫౯)

ఆ. కొమ్ములోడఁ జిమ్మికొట్టెనఁ బిసపిస
మీఁద కారి, గోటమీఁటినట్టి
పాఁబోలె, గేదెవీఁపున దోమలు
[illegible] నెట్టెఁ గంటె గుంపుగట్టి! ౩౨౪

(౬—౬౦)

తే. తుఱ్ఱుమని మీఁదికెగిరెడుఁ దొఱ్ఱనుండి
గండుఁ జిల్కలవే! శరత్కాలమందు,
జ్వరము దగిలిన మ్రాను నెత్తురును బిత్తి
మొక్కమూఁఱుగఁ గ్రక్కుచు నున్నయట్లు.

(౬—౬౨)

తే. కడిమి పూఁదావి మూర్కొని కనులనీరు
గార్చికొనియెదవేల? యోదార్చికొనుము;
వయసువాఁడవు; పథిక! వెండియును నిల్లు
సేరి నీచెలిమోము దర్శింపవలదె? ౩౭౬

(౭-౭౫)

ఆ. ఇనుపగుండెవాఁడ నేను; నామీఁదనే
యుఱుముకొనుము సత్తువున్నయంత!
కాని, వ్రేలుకురులదాని సనాథ నా
చెలిని జంపవలదు, జలధరంబ! ౩౭౮

(౭-౭౭)

తే. సాంధ్యరాగంబులోపలి చంద్రరేఖ
నెలమొదలినాఁడు కనులఁదన్పెడిని గంటె,
వలిప చెంగావిపైఁటలోపలఁ జెలంగు
క్రొత్త మగనాలి గుబ్బ గోరొత్తువోలె. ౩౭౯

(౬—౬౯)

ఆ. ఆకసంబువంక నక్షత్రల చూచెద
వోయి మఱఁది! నీకు నబ్బుసుపోదు!
ఇంటఁ జూడరాదె యిల్లాలి యెదమీఁద
నర్ధచంద్రరేఖ లన్నియుండ! 3౨౯

(౬—౨౦)

ఆ. వలపుటగ్గి పొగలవలె, లోకమును మరుల్
గొలుపు నెమలియీక కుంచెవోలె,
ప్రాయమునకు సిడెము పగిది-నమ్ముగుడ మో
చెడిని గంటె సురభి చికుర భరము. 3౩౦

(౬—౨౧)

ఆ. చోరజనులు సారెసారెకుఁ జూతురు
భయముఁ గోరికయును బైకొనంగ,
వీరవరుని పత్ని వీఁగుఁ జన్నులఁ, బాము
గాచుకొన్న లిబ్బికడవలట్లు. 33౧

(౬—౨౬)

ఆ. చూడు వింధ్యశిఖరి సొబగు! వర్షర్తుల
తీవ్రపయోధరములు మేను సోఁక,
అన్నికడల మొలచుచున్న లేఁబచ్చిక
సాకుపేరఁ బులకరింపఁ దొడఁగె. 33౨

(౬—౨౨)

ఆ. పెనుమొయిళ్ళగుంపు పనిపూని, పట్టి, రేయిం
డొంటఁ బంతగించి, యుఱిమి, యదిమి,
మూసికొన్న, నేమి మోసమో యెఱుఁగము
గాని, యాకసంబు కాఱుఁదోడఁగె! 333

(౬—౮౦)

ఆ. మగువ! యిట్లు తిరుగమరగిన ప్రియుని సౌ
భాగ్యగరిమ యెంతవట్టు నిలుచు?
వలపుడప్పిఁ జిక్కు చెలులు క్రేఁగంటి చూ
డ్కులను దార్చి పట్టుకొనుచునుండ. 33౪

(౬—౮౧)

ఆ. ఇంటియాలు; కౌఁగిలించుకో; తొలుకోడి
కూయ బెదరి మేలుకొన్నవాఁడ!
ఇరుగు పొరుగువారి యిండ్లంచు నీయింటఁ
గూడ నిట్లు వెఱపుఁ గొనకు సుమ్ము. 33౫

(౬—౮౨)

ఆ. కడిఁదిగాడ్పు వచ్చి మొదఁబట్టి కొండపై
నుండి బలిమిఁద్రోయ నోడలు చిదిగి
చెడిన కాఱుమొగిలు జీవంబువలె, నూఁగు
లాడు గుటుకుగుటుకు మనుచు మెఱుపు. 33౬

(౬—౮3)

౩. పొగచెక్క — దే॥ దేశము:
మగవారలు తిరుగు తెప్ప మగువలదే; పెం
ట్లుఁగ నొకరిద్దఱ బ్రదుకులు
ముగియునటకు నవిరోగములు తెగవుభూమిః.

(౬—౮౬)

౪. తామసంబు చేసెదవె! చావనున్నదా
పిచ్చి పిల్లయుప్పుడు! పిన్నవాఁడ!
నీ మొగంబుఁ జూచెనేనియు బ్రదుకును;
కంకియంబు వలదు; నరగఁబొమ్మ! ౩౩౮

(౬-౮౭)

౫. కాలుచిచ్చు నాలుకల యొజ్ఞ్రవన్నియక్
గ్రమ్మియున్న కానసమ్ము విడిచి,
పోదు లేడిపిల్ల, పూచిన మోదుగు
మాఁకులంచు నకట! మదిని దలఁచి. ౩౩౯

(౬-౮౮)

౬. గోరువంక పెట్టువారి ముందఱఁ బడ
కంటిలోని నుద్దులెల్ల నపుడు
చదువ నొసలుపెట్టు సరికి-మాయమ్మ! నెం
దేగి చొప్పుటకును నెఱుఁగనైతి! ౩౪౦

(౬—౮౯)

ఆ. అత్తో! మొల్లశివయందదియేమి మో
కలదు గొప్పగుణము; తెలియలేము
గాని; తేఁటిబెల్లఁ గన్నులతోడనే
దానిఁ ద్రాగివేయఁ దలఁచుచుండు! ౩౪౧

(౬-౯౧)

క. పూవన్న కెక్కీకాఁతురి
పూవే యగుఁగాని మొదలఁబూవును రూపే!
పూవల్లెవారు వేలుపు
లై పోయిరి దాని తెప్పలార్పక కనుమా! ౩౪౨

(౬-౯౨)

ఆ. అంబురాశిఁ దచ్చి యన్నికష్టములతో
నమృతరసము దేల్చి రమరులెల్ల;
తమకు మిగులఁగూర్పు తరుణుల కెమ్మోవి
రుచియె సాటియౌఁగరో! తలంప. ౩౪౩

(౬-౯౩)

ఆ. చేతికోలఁది నిడిచిన వాఁడియమ్ము మ్రవే
నాయమందు గాయమైన లేడి,
'ఇదియె కూర్పునిత్త తుదిచూపు' టంచును
మొగము దిప్పి చాలఁ బ్రొద్దుసూచె. ౩౪౪

(౬-౯౪)

ఆ. ఎక్కరాని చోట నొక్క మామిడిపండు
వ్రేలుచుండఁ జూచి బిక్షఁ డేడ్వ,
నీదు శత్రుగృహిణి నిలఁబడి వేఁడెను
దారివచ్చి పోవువారి నెల్ల! ౩౪౫

(౬—౯౫)

ఆ. పూవులమ్ముదాని భుజమూల సౌందర్య
దర్శనంబుచేతఁ దనివిసనక,
తరుణవిటుఁడు చుట్టు దిరుగుచున్నాఁడు
చూడు! వట్టి బేరమాడుకొనుచు. ౩౪౬

(౬—౯౮)

ఆ. ఒకటి నొకటి ప్రేమించుటకు వింటికెదురుగాఁ
జొచ్చుచుండు జింకజోడుచూచి,
మనసునొచ్చి, బాష్పమునఁదోఁగు పెనువిల్లు
వేఁటకాఁడు జారవిడిచె నపుడు. ౩౪౭

(౭—౧)

ఆ. అందకాఁడ! నిలువుమయ్య; నీకొక్కటె
సుద్ది చెప్పవలయు;—వద్దులెమ్మ
కాకయున్న—తనకుఁగాని పోకలఁబోవు
వంచలాత్మ యదియె చావనిమ్మ! ౩౪౮

(౭—౨)

ఆ. అడ్డులేని తిరుగులాటలు నవ్వులా
టలకు నెల్ల మొదలు జలము విడిచి,
వెనుకఁ గోడలు చెడిమునుఁగు సంసారంపుఁ
బెద్దబరువు మీఁదఁ బెట్టుకొనియె. ౩౮౯

(౭-౬)

తే. వానిచెంతకుఁ బోదువుగాని, యారాత్రి
మేల చెలి? చందురుండు పైకెక్కనిమ్ము;
పాలలోఁ బాలుగలిసిన పగిది, నెవఁడు
నీమొగము గుర్తుపట్టు వెన్నెలల నడుమ? ౩౯౦

(౭-౭)

తే. గోధనంబులు విడిచిన గొల్లదొడ్డి
కరణి, ద్రవ్యంబులేని మందిరముపగిది,
వట్టిపోయిన సెలయేటి వాయిపోలె,
దాని మొగమయ్యె నీవు కన్దాఁటి పోవ. ౩౯౧

(౭-౯)

ఆ. సిగ్గులాఁడి కేమిచెప్పుదు? నిను నాఁడు
గన్నయపుడు పుట్టియున్న వలపు,
మనసునందె యడఁగి మాసిపోయెడిని కై
కొనక, పేదవారి కోర్కెఁ బోలె. ౩౯౨

(౭-౧౦)

ఆ. "పుడమి నవతె చిక్కిపోవుచున్న నదెల్ల
నీదుకోసమనుచు నియమమేమి?
నగుచు నడిగెదిట్లు! నామేను వేసవి
నిత్తె" యనుచుఁబల్కె యేర్పె నింతి! ౩౫౩

(౭-౧౧)

తే. నీమదికి నింపుగానివన్నియును జేత
నైనయందాఁకఁ జేయక మానఁగలను;
నేనె నీకింపుగాకుంటినేనిఁ జెప్పు
మదియు నాచేతనున్నదే? యందకాఁడ! ౩౫౪

(౭-౧౫)

ఆ. అవయవముల పనుల నన్నిటి నీ పాడు
సిగ్గు జరుగకుండఁ జేయుఁగాని;
చెవులువినక యడ్డుసేయఁజాలకపోవెఁ
జూడు! పెద్దలున్నచోటఁగూడ! ౩౫౫

(౭-౧౬)

ఆ. ఇక్కె యొంటిదిరుగ నేగుచో లేడి పే
రాసతోడఁ జూచినట్టిచూపె,
మగువమీఁద మిగుల మక్కువగల చెంచు
జేని చేతివిల్లు క్రిందజార్చె. ౩౫౬

(౭-౧౯)

ఆ. చూరునుండి వానసేరు గాఱఁగఁ బల
నడ్డుపెట్టి కొడుకు నాదుకొనెనుఁ
గాని, పాంథగృహిణి, కన్నీటివరదలఁ
దాను దడుపుచుంట కానదకట! ౩౧౮

(౭—౨౧)

తే. పండుగకు దంచుచుండిన పిండియొగిరి
తెల్లఁబాఱిన చనుదోయి తెఱవకదిగొ,
మోము తెలిదమ్మిచాటున గోముదేఱు
కలికిరాయంచ కనవోలెఁ గానవచ్చు. ౩౧౯

(౭—౨౪)

ఆ. ఇంక నెవరినైన నీచెంచుమగవారిఁ
జేరి యడిగిచూడు జింకతోళ్ళు;
ఓయి దారికాఁడ! మాయింటిమగఁడు విక్
వంపఁడెప్పుడు జింకపదువుమీఁద. ౩౨౦

(౭—౨౯)

తే. నాకొడుకు తొల్లి యొక్క-బాణంబుతోడఁ
గొట్టఁగలవాఁడు దొరయేనుఁగులనుగూడ;
అంపమోపులఁ గొనిపోవు నకట యిప్పుడు
చూడుమడవికి; కోడలి చూపుమహిమ! ౩౨౧

(౭—౩౦)

ఆ. వింధ్యగిరికి వలసవెడలెడు మాట లీ
పల్లెలోన నెత్తవలదు; రెడ్డి
కూఁపిరాడుచున్న; దొకవేళ బ్రతికి యీ
పలుకువినినఁ బ్రాణములను వదలు! ౩౬౧

(౭—౩౧)

ఆ. బుద్ధిసెప్ప రెడ్డి పుత్రునిబట్టి, ప్రా
ణములు వదలువేళ, 'నాదు పేరు
సెప్పుకొనుచు సిగ్గుచేటుగాఁ బల్లెలోఁ
బందబ్రదుకు బ్రదుకవలద'టంచు. ౩౬౨

(౭—౩౨)

ఆ. తేనెటీఁగ కాటుచే నాథుపెదవి వా
చినది చూచినంతఁ జెంచుగరిత,
ఈసుచేతఁ బల్కరించినఁ బలుకక
యొండు మ్రానినీడ యండకరిగె. ౩౬౩

(౭—౩౮)

తే. జలజలన పాఱు సెలయేళ్ళ చప్పుడులను,
కడిగినట్లున్న బండలఁ, గడమిపువ్వుల
నిండుదావుల, నర్తించు నెమలి గములఁ
గొండపల్లెలు మనసు నాఁకొలుపు మిగుల. ౩౬౪

(౭—౩౬)

ఆ. చెప్పునప్పుడు మొదలు చేసైనఁ బడిగాదు;
గోవు నేఁడుచూడు! గొల్లవాఁడు
మేపి బుజ్జగించు మెలపునఁ గడవల
కొలఁదిఁ బాలు పిదుకఁగలిగెనా! ౩౬౫

(౭-౩౭)

ఆ. మూరుకొనును, దాఁకు, ముద్దాడు, నెదమీఁద
నిలిపికొనును, మేనఁబులకలెగయు,
తనకుఁగూర్చు మగువ నునుఁజెక్కిలినిఁబోలు
నిప్పపూవు, దానిఁ జేఁగువాఁడు. ౩౬౬

(౭-౩౯)

ఆ. కొండదరిని దగులుకొనియున్న పెనుఁబాము
పొరనుఁజూచి, యదిగొ, కట్టెకొండఁ
జేరి వనగజంబు సెలయేటి నీరంచుఁ
దలఁచి తలను చిత్తు తమపఁ దొడఁగె! ౩౬౭

(౭-౪౦)

తే. వెలగపండ్ల సుగంధము వలచి పాటి
పోయెదవు తేఁటి! తామరపూవు వదలి;
చిత్తరువులోని లక్ష్మినాశించు పాము
రునిపగిదిఁ, దాఁకినప్పుడెఱుంగఁ గలవు. ౩౬౮

(౭-౪౧)

క. ఆయెడనె పుట్టు నెవ్వఁడు,
నాయెడనే నాఁగు, నుద్దిలం దేముగియున్;
ఓయన్న! యొక్కఁడే నా
ప్రియపుమగఁ డంతె పుట్టు పల్లాకు నెల్లన్? ౩౬౯

(౭–౪౮)

క. ఏమాటలు మేమాడుదు
మామాటలె యూరివారు నాడుదు; రవియే
కోమలి! యాతఁడు పల్కిన
నేమో సౌఖ్యంబు మదికి నెచ్చుచునుండున్. ౩౭౦

(౭–౪౯)

ఆ. వలచినట్టి వారిచెలిమి సాధింపఁ డె
ల్లయిన సుఖమునందు నాసయేని;
ఎవరిమదికి నెది రుచించు వారికి దాన
లేదు సుఖముగాని దేది గాని. ౩౭౧

(౭–౫౦)

ఆ. చూచుచుంటిమేని చూపులఁ దన్పును;
తలఁచుకొన్నయపుడు తనుపు మనసు;
చేరి పల్కువేళఁ జెవులఁ దన్పును; నిత్య
దివ్యమూర్తిగాదె ప్రియుజనము! ౩౭౨

(౭–౫౧)

తే. హృదయ ఫలకము మీఁద నేమేమి మనసు
ఆసయని మొనసి కుంచెతో వ్రాసికొనునొ,
నవ్వుచును విధి దానినంతయును బట్టి
తుడిచివైచుచునుండు, బాలుఁడును బోలె. 323

(౨—౫౮)

తే. వాని మాటెత్తఁ బులకలు వొడమె మేన;
కాలి సవ్వడి వినినంతఁ గరఁగె నలుక;
మొగము గన్నంత వడఁకెను; మగుడ! వాఁడు
కౌఁగిలించిన నేమి కాఁగలవో యింక! 324

(౨—౫౯)

ఆ. వాలి బరువుచేత వంగిన లేఁగొమ్మ
కొనలఁ గాళ్ళు కుదురుకొనక జాఱి,
మ్రాఁకులందు నిలుచు, మఱల తెక్కల విద
లించికొనుచుఁ బులుగు లెక్కసేని. 325

(౨—౬౦)

ఆ. తిండి నీరుఁబెట్టి దండిగఁ గుక్కనా
చెడిపె యెంత చనవుచేసికొన్న
నదిగో చూడు! మిండఁ డడుదెర కెదురేగు;
నింటి మగఁడు వచ్చెనేని మొఱుగు! 326

(౨—౬౧)

ఆ. ఉన్నదున్నయట్లు యూరాయఁడకే ముందు
చెక్కి పెట్టినట్లు చిన్నఁదేయు
కొడుకుఁగాంచి, నగఁడు మసిసినప్పటికన్న
మించుగాఁగ నేడ్చెఁ జెంచుతల్లి! ౩౨౭

(౭-౬౩)

తే. సమయమెఱుఁగనివారము మేము; ప్రియుఁడు
పలుతెఱంగుల పెళ్కు బెళ్కులను వలచు;
నేఁడుగలియును లే; దింక వెడలుచుండు
కంటినీళ్ళు నిల్పుకోఁగలము? చెలియ! ౩౨౮

(౭-౬౪)

తే. చిలుక, ముక్కునఁ బొడుచుచోఁ జిట్టి మేన
నిండి యుండెడు మామిడిపండురసము
తోడఁబోవఁగఁ, దేంట్లును గూడిపాఱఁ
దావిచేఁ గన్నుగానక దానివెంట. ౩౨౯

(౭-౬౫)

ఆ. ఇచట నేఁబరుందు; నిచ్చట నత్తగా;
రిచటఁ బరిజనంబు లెఱిఁగికొనుము;
రాత్రి నీకుఁగానరాదు; నాశయ్యపై
తప్పి పడెదవేమొ! దారికాఁడ! ౩౩౦

(౭-౬౭)